

***Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta***

***K problematice vzniku
Československého polního soudu v SSSR***

*Studentská vědecká odborná činnost
kategorie: magisterské studium*

2011
4. ročník

autor: Daniela Němečková
konzultant: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do 4. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Břežanech dne 10. 4. 2011

.....
Daniela Němečková

Obsah

1. Čestné prohlášení.....	2
2. Obsah	3
3. Vývoj československé vojenské justice v letech 1918-1939	5
4. Tvoření vojenské justice v československých vojenských jednotkách během druhé světové války ve Francii, Velké Británii a na Středním východě	6
5. Problémy při vzniku polního soudu v SSSR.....	10
<i>I. Nedostatek důstojníků s advokátní či soudcovskou zkouškou v SSSR.....</i>	<i>11</i>
<i>II. Intervence sovětských úřadů.....</i>	<i>16</i>
<i>III. Problémy při výkonu jurisdikce.....</i>	<i>19</i>
<i>IV. Vznik vrchního polního soudu v SSSR.....</i>	<i>22</i>
<i>V. Fungování polního soudu ke konci války</i>	<i>25</i>
6. Polní soudy na osvobozeném území ČSR.....	27
7. Konkrétní případy	
<i>I. Dočkal & Dočkalová</i>	<i>29</i>
<i>II. Přeběhnutí Šmolíka.....</i>	<i>33</i>
<i>III. Voj. Traub a Blasenstein – zločin zrady</i>	<i>34</i>
<i>IV. „Protisovětská“ činnost JUDr. Františka Poláka.....</i>	<i>36</i>
8. Závěr	45
VII. Seznam literatury a pramenů	47
VIII. Přílohy	

I. Úvod

Když jsem poprvé získala příležitost seznámit se s dokumenty z Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu v Praze, týkající se vzniku polního soudu v SSSR, netušila jsem, jaká přede mnou stojí výzva. Fond Československé vojenské mise v SSSR obsahoval zhruba dvě stě depeší – týkaly se zejména korespondence mezi misí (v čele s jejím náčelníkem plk. gšt. a později gen. Heliodorem Píkou) a ministerstvem národní obrany v Londýně (v čele s ministrem gen. Sergějem Ingrem). Z nich jsem postupně získávala ucelený přehled o tom, kdy se vyskytla poprvé myšlenka zřídit polní soud, jaké se objevily překážky při její realizaci. Vzhledem k charakteru dokumentů jsem však nenalezla rozsudky konkrétních případů, jež se ve spisu vyskytovaly.¹ Proto jsem ve zmíněném archivu vyhledala další informace o vrchním polním soudu ve fondu s názvem Vrchní polní soud v SSSR.

Během přepisování dokumentů pro Masarykův ústav a Archiv AV ČR v Praze jsem si všimla u jednoho z rukopisů z Archivu Ústavu T. G. Masaryka v Praze², že se během 125. schůze československé exilové vlády v Londýně ze dne 3. března 1944 ministři rozhovořili o případu JUDr. Františka Poláka, jemuž jsem v práci vyhradila jednu podkapitolu. Využila jsem proto této příležitosti k citování některých výroků ministra Stránského k vykreslení dané situace. Sám Polák vydal po válce v exilu v New Yorku knihu s názvem: *Cestou ze sovětského koncentráku*, popisující nepříjemné zážitky nejenom z gulagu, ale i z doby předchozí (vyšetřování jeho údajné protisovětské činnosti apod.).

Polními soudy se již přede mnou zabývali dva studenti práv: první ze Západočeské univerzity v Plzni Martin Havelka, jenž napsal v roce 2009 zdařilou rigorózní práci na téma *Organizace a vývoj vojenské justice v ČSR*. Poskytla mi přehledný obraz o celém vývoji vojenské justice od vzniku Československé republiky až do roku 1950 se zaměřením na konkrétní případy, které řešil vrchní polní soud v SSSR. Další student Martin Reichl, absolvent Univerzity Karlovy v Praze, v roce 2006 psal práci na téma *Československá vojenská justice ve Velké Británii v letech 1940-1945*. Jejich práce ovšem nebyly publikovány.

¹ Ty se však jistě budou nacházet ve fondu polního soudu I. stolice a fondu vrchního polního soudu v SSSR, které však čítají na 120 kartonů a badatelé k nim nemají k dispozici odpovídající inventář. V případě psaní budoucí diplomové práce chybějící informace vyhledám a doplním – včetně personálního obsazení polního soudu I. stolice, jež jsem nemohla nikde dohledat.

² Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), Praha, EB II, V 176d, kart. 183.

Pro pochopení problematiky tohoto ještě nikdy nepublikovaného tématu mi posloužil i článek od Jana Kuklíka s názvem *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940-1943*, díky němuž jsem pochopila složité formování československých vojenských jednotek nejenom v Sovětském svazu, ale i ve Velké Británii a ve Francii. S tímto však souvisela řada dokumentů, např. vojenská úmluva mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československé branné moci z 27. září 1941, kterou jsem našla v edici *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*,³ anebo dekret prezidenta Francouzské republiky Alberta Lebruna o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii z 1. dubna 1940 z edice *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády*.⁴

Ke konci práce popisují i některé konkrétní případy, které jsem prostudovala ve fondu Československé vojenské mise v SSSR, k některým jsem našla i jiné prameny – nejen výše zmíněné Polákovy memoáry, ale i nacistickou propagandistickou publikaci od H. Rolanda s názvem *Váleční zajatci vypovídají...*, v níž se mi podařilo nalézt výpověď Šmolíka, jenž byl zajat v bojích u Sokolova 8. března 1943.

Závěrem bych chtěla poděkovat za pomoc při vytváření práce prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc. a řediteli Vojenského historického archivu v Praze PhDr. Júliu Balážovi, CSc.

II. Vývoj československé vojenské justice v letech 1918-1939⁵

Po vzniku Československa byly zakrátko původní rakousko-uherské vojenské justiční instituce nahrazeny novými. Dne 1. ledna 1919 se vytvořil systém soudních orgánů: (nižší) brigádní a (vyšší) divizní soudy, v čele stál nejvyšší vojenský soud (odvolací instance). S nimi současně vznikly orgány žaloby: úřady generálního vojenského prokurátora, vojenští prokurátoři pro obvody divizního soudu a funkcionáři vojenského prokurátora pro obvody brigádních soudů.⁶

³ *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/2/2, eds. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Praha 2009.

⁴ *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/1, ed. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Praha 2002.

⁵ Podrobněji v pracích od Martina Havelky, *Organizace a vývoj vojenské justice v ČSR*, Západočeská univerzita v Plzni 2009 a Martina Reichla, *Československá vojenská justice ve Velké Británii v letech 1940-1945*, Univerzita Karlova v Praze 2006.

⁶ M. Reichl, *Československá vojenská justice...*, c. d., s. 6.

Brigádní soudy rozhodovaly přestupky a přečiny s výměrou trestu do šesti měsíců, divizní odvolání do rozsudku z brigádních soudů a v první instanci soudily přečiny a zločiny s výměrou trestu vyšší než šest měsíců. A nakonec nejvyšší vojenský soud: řešil opravné prostředky k rozsudkům vydaných divizními soudy.⁷

Divizní soudy se společně s vojenskými prokurátory nacházely nejen v Praze, ale i v Plzni, Terezíně, Brně, Olomouci, Bratislavě, Banské Bystrici, Košicích, Užhorodu (zde byl zrušen r. 1933). Brigádní soudy sídlily v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Terezíně, Hradci Králové, Josefově, Vysokém Mýtě, Brně, Olomouci, Moravské Ostravě, Bratislavě, Banské Bystrici, Košicích, Užhorodu. Vojenské trestnice se nacházely v Plzni (zrušena 1920) a Terezíně.⁸

Vojenští prokurátoři vystupovali jako veřejní žalobci a nařizovali stíhání pro trestné činy. Generální vojenský prokurátor zastupoval u nejvyššího vojenského soudu řízení v opravných prostředcích podaných vojenskými prokurátory. Součástí vojenských justičních orgánů byly i vojenské trestnice a vojenské věznice. Ve vojenské trestnici byly odpykávány tresty vězení delší než jeden rok, ve vojenských věznicích kratší tresty a vyšetřovací i prozatímní vazby.⁹

V době branné pohotovosti státu v roce 1938 byl na základě zákona o vojenském polním trestním řízení č. 115/1937 Sb. vytvořen systém nižších, vyšších a vrchních polních soudů a prokuratur. Tyto orgány zanikly postupně v průběhu demobilizace na podzim roku 1938.¹⁰

III. Tvoření vojenské justice v československých vojenských jednotkách během druhé světové války ve Francii, Velké Británii a na Středním východě

Po okupaci českých zemí nacistickým Německem a vzniku Protektorátu Čechy a Morava odchází českoslovenští občané do exilu, aby mohli bojovat za svou vlast. Míří nejprve do Polska, poté na francouzské území, kde byli zprvu nuceni vstoupit s pětiletým služebním závazkem do služeb cizinecké legie.

⁷ Tamtéž.

⁸ Bližší informace k této problematice na http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm.

⁹ M. Reichl, *Československá vojenská justice...*, c. d., s. 6.

¹⁰ Tamtéž.

Francie

Na podzim 1939 dochází po vypuknutí druhé světové války k uzavření československo-francouzské smlouvy o obnovení československých vojenských jednotek ve Francii, kterou podepsal 2. října 1939 francouzský ministerský předseda Édouard Daladier a československý vyslanec ve Francii Štefan Osuský.¹¹

Na jejím základě byly vydány příslušné francouzské normy o existenci cizích vojenských jednotek a také o organizaci vojenského soudnictví na francouzském území. Zvláště se jednalo o dekret prezidenta Francouzské republiky Alberta Lebruna o organizaci soudnictví pro československé vojenské osoby ve Francii z 1. dubna 1940.¹²

Zprvu byl na základě tohoto dekretu rozhodnutím správce Vojenské správy Československého národního výboru v Paříži gen. Sergeje Ingra zřízen při velitelství československé divize v Béziers vojenský soud, který využíval při jednání francouzské hmotně právní i procesně právní předpisy (zejména Code de Justice Militaire). Předsedou soudu se stal brněnský advokát dr. Alexander Bedö a jeho zástupcem dr. Alois Pražák. Avšak zpočátku se aplikovalo francouzské vojenské trestní právo, tudíž Francouzi přidělili k soudu i dva francouzské justiční důstojníky. Tehdy existovala i tzv. judge d'instruction, vyšetřujících soudců, kteří měli připravovat vlastní soudní řízení.¹³

Mezi nejčastější delikty patřila dezerce a neoprávněné užívání důstojnické hodnosti, kdy se vojáci nejčastěji vydávali za kapitána. Většina drobných přestupků i některých přečinů se vyřídila potrestáním v kasárnách podle vojenského kázeňského práva.¹⁴

Činnost tohoto vojenského soudu ve Francii byla ukončena po odchodu československých vojenských jednotek na frontu.¹⁵

¹¹ Jan Kuklík, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940-1943*, in: *Československá armáda 1939-1945. Plány a skutečnost*, Praha 2003, s. 48.

¹² *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády. Dokumenty československé zahraniční politiky*, sv. B/1, ed. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Štoviček, Praha 2002, dok. č. 220, s. 441-443.

¹³ J. Kuklík, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ...*, c. d., s. 56.

¹⁴ Tamtéž, s. 57.

¹⁵ Tamtéž.

Velká Británie¹⁶

Již na podzim 1939 jednal E. Beneš s Foreign Office o rozšíření dosavadního uznání Československého národního výboru Velkou Británií, dále žádal poskytnutí financí, které by měly pokrývat narůstající výdaje. Avšak uznání československé prozatímní vlády britskou vládou z července 1940 nepřiznávalo možnost nařídit československým státním občanům na britské půdě povinné podřízení československé legislativě a autoritě prozatímního státního zřízení a navíc se začaly objevovat pochybnosti o kvalitě československé armády.¹⁷

Československé pozemní jednotky spadaly pod britské nejvyšší spojenecké velení. „Řídily se organizačními předpisy platnými pro britskou armádu, zůstávaly jim však zachovány hodnosti a označení československé armády. (...) Českoslovenští vojáci v pozemních jednotkách byli v zásadě podřízeni i kázeňské a trestní jurisdikci československých polních soudů a velitelů, a to podle československého vojenského hmotného i procesního práva (znásilnění), které spadaly výlučně pod jurisdikci britských soudů. U ostatních trestních činů podle britského práva pak nebyla jurisdikce britských soudů vyloučena.“¹⁸

Ohledně této problematiky byla vydána řada dekretů: dekret prezidenta republiky o organizaci československé branné moci na území Spojeného království Velké Británie a Severního Irska ze dne 13. května 1942, dekret o peněžitých a naturálních náležitostech vojenských osob konajících činnou vojenskou službu v československé armádě v zahraničí a jejich rodinných příslušníků ze dne 11. února 1944, dekrety prezidenta republiky o státním rozpočtu a konečně i dekrety zabývající se problematikou polních soudů.¹⁹

Ve Velké Británii se zřídily 2 instance československých vojenských polních soudů – polní soud I. stolice a vrchní polní soud, kdy se modifikovala příslušná ustanovení zákona č. 115/1937 Sb., o vojenském polním trestním řízení. MNO odůvodnilo toto zřízení požadavkem „ustaviti soudní řízení pro dobu válečnou“ ve změněných podmínkách Velké Británie.

Místo třístupňové soustavy (brigádních, divizních a odvolacích) polních soudů zde musela vystačit jen dvoustupňová soustava, neboť polní soud I. stolice vykonával

¹⁶ K činnosti čs. polních soudů ve Velké Británii viz blíže Sbírkou rozsudků československých polních soudů, které vycházely na Vrchním polním soudu v Londýně.

¹⁷ Blíže J. Kuklík, *Londýnské dekrety prezidenta republiky...*, c. d., s. 49.

¹⁸ Tamtéž, s. 53.

¹⁹ Tamtéž, s. 56.

pravomoc původního nižšího a vyššího polního soudu a jako odvolací fungoval vrchní polní soud. Žalobu zastupoval u polního soudu I. stolice polní prokurátor a u vrchního polního soudu vrchní polní prokurátor.²⁰

Tato část vojenského trestního soudnictví byla definitivně upravena na základě dekretu prezidenta republiky o československých polních soudech č. 5 Úředního věstníku československého, jenž modifikoval tehdejší ustanovení zákona o vojenském kázeňském a kárném právu č. 6 Úředního věstníku československého a dekretu o zřízení oblasti polních soudů č. 7 Úř. věst. čsl. – oba ze dne 26. října 1940. Na tyto normy navazovaly vyhlášky ministra národní obrany o novém znění zákona o vojenském trestním řádu a o novém znění zákona o vojenském kázeňském a kárném právu z 5. prosince 1940.²¹

Tyto změny měly vést k urychlení řízení, vymezení působnosti československých polních soudů na území Velké Británie a na „dalších území pod její mocí“ a k vyrovnání se s faktem, že v emigraci nebyl dostatek kvalifikovaných soudců a prokurátorů s odpovídající důstojnickou hodností.²²

Mezi první případy projednávané ve Velké Británii patřilo potrestání těch vojáků a důstojníků, kteří před evakuací československých jednotek z Francie své jednotky opustili a pokusili se sami odjet do Anglie či Španělska, anebo se dopustili některých jiných zločinů. Celou situaci zkomplikovalo nejen formální rozpuštění československých vojenských jednotek Vojenskou správou Československého národního výboru, ale i odpor britských úřadů k trestání skutků, ke kterým nedošlo na britské půdě a které se staly ještě před formálním vznikem československých vojenských jednotek ve Velké Británii a před přijetím Allied Forces Act 1940.²³

Dále muselo dojít k přizpůsobení československého vojenského trestního práva anglickému. Československé polní soudy a vojenské úřady totiž rozhodovaly jen lehčí trestní činy a kázeňské přestupky (např. zločiny zběhnutí, urážky mezi vojáky či porušení subordinace). Ty těžší – zločiny vraždy, zabití a násilného smilstva (znásilnění) – rozhodovaly britské soudy.²⁴

²⁰ Tamtéž, s. 57.

²¹ Tamtéž.

²² Kupř. u vrchního polního soudu měli mít soudci a prokurátoři hodnost plukovníka či generála a u polního soudu kapitána či majora, což nebylo v podmínkách exilu možné, proto museli být povoláni ti důstojníci, kteří měli složenou soudcovskou či advokátní zkoušku a vykonávali alespoň několikaletou soudní či advokátní praxi. Informace k obsazení soudu viz tamtéž, s. 57.

²³ Viz tamtéž.

²⁴ Ty dále rozhodovaly i ty případy, které by byly trestné jak podle práva československého, tak i podle britského. V tomto případě však po rozhodnutí příslušného britského soudu se už nezahajovalo řízení u československého soudu.

Střední východ

Pro československé vojenské jednotky v této oblasti byl zřízen polní soud I. stolice dnem 29. prosince 1941 u velitelství čs. vojenských jednotek na Středním východě. Vlastní činnost zahájil v únoru 1942 a působil přes rok až do svého zrušení dne 13. srpna 1943, poté, co se tamní vojenská jednotka přesunula do Anglie.²⁵

Funkci odvolacího soudu pro československé vojenské jednotky do srpna 1943 zastával vrchní polní soud při MNO v Londýně.

IV. Problémy při vzniku polního soudu v SSSR

V SSSR se polní soud formoval o několik měsíců později než ve Velké Británii. Poprvé zazněly požadavky na zřízení polního soudu na počátku února roku 1942. Již v květnu 1942 si velitel československé vojenské jednotky v SSSR pplk. pěch. Ludvík Svoboda postěžoval, že stav, ve kterém se nalézalo řízení u československé vojenské jednotky v řadě trestních případů, není déle udržitelný, ba je přímo protizákonný.²⁶ U jednotky byla spáchána celá řada těžkých zločinů (dezerce, vloupání strážných do skladiště, krádeže, apod.), z nichž jen část byla vyšetřena. Pachatelé však nemohli být obžalováni, poněvadž nebyl dosud ustanoven prokurátor. Z vazby nemohla být většina pachatelů propuštěna, protože se jednalo o obvinění z těžkých deliktů a kromě toho se zde objevilo nebezpečí útěků. Tím se dostalo řízení do „mrtvého“ stádia, do stavu protiprávního a na dlouho neudržitelného.²⁷

Do 17. září 1942 bylo obviněno 85 vojáků a 28 bylo vzato do vazby.²⁸ Vyloučení z jednotky se nabízelo jen jako provizorní řešení, jež se nemohlo využívat k trestání všech přestupků a trestných činů. Zřízení polního soudu se ukázalo jako nezbytnost, jež se nemohla přehlížet.

Samotný polní soud I. stolice byl zřízen dne 19. září 1942²⁹: gen. Ingr podle § 2 dekretu prezidenta republiky ze dne 26. října 1940 č. 5 Úředního věstníku čsl. č. 10/1940 a na základě § 57 zák. č. 131/36 Sb. z. a n. o obraně státu a § 452 a 453 odst. 1. voj. tr. z. ve znění zákona č. 103/1937 Sb. z. a n. zřídil oblast polních soudů pro

²⁵ Z odpovědi Pavla Minaříka. http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm

²⁶ Viz obrazová příloha č. 2.

²⁷ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), Praha, fond Československá vojenská mise v SSSR (dále jen ČSVM v SSSR), kart. 27.

²⁸ Viz příloha 3.

²⁹ Z odpovědi Pavla Minaříka. http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm

československé vojenské jednotky v SSSR. Tato oblast se vztahovala na kterákoliv území, která se nacházela pod kontrolou anebo pod mocí armády SSSR. Při vzniku bylo přihlédnuto k mimořádným poměrům a k postavení československých vojenských jednotek.

Dále se zřídil kárný výbor I. stolice v SSSR (úředně označen jako Kárný výbor pro SSSR), příslušným představeným dle § 56 instrukcí A-XIV pro tento kárný výbor byl náčelník Čs. vojenské mise v SSSR plk. gšt. Heliodor Píka.

Podle výnosu MNO čj. 343 dův. 1/3 odděl. 1942 zahájil polní soud I. stolice v SSSR a polní prokurátor při polním soudu I. stolice v SSSR svoji činnost dle § 458, 462 a 463 voj. tr. řádu ve znění čl. I zák. 115/1937 Sb. z. a n. – podle toho mohl polní soud rozhodnout jen o trestných činech, na které byl podle sazeb trestních zákonů jako hlavní trest určen trest na svobodě nepřesahující pět let nebo trest na penězích nebo trest odnětí vojenské hodnosti.³⁰

I. Nedostatek důstojníků s advokátní či soudcovskou zkouškou v SSSR

Základním předpokladem pro vytvoření polního soudu bylo jeho obsazení důstojníky s advokátní či soudcovskou zkouškou v počtu čtyř osob. Problém však tkvěl v tom, že u československé vojenské jednotky se sice nacházela řada osob s právnickým vzděláním, avšak buď nebyly důstojníky, což by nebyl takový problém, neboť dotčené osoby se mohly povýšit, daleko závažnějším zádrhelem se však ukázalo, že se zde sice nacházeli doktoři práv, ale bez soudcovské či advokátní zkoušky a dalších nezbytných podmínek.³¹ Uchazeči se museli řídit podle všeobecných podmínek stanovených ve vyhlášce č. 31 MNO ze dne 6. 11. 1941: museli mít složené 3 státní zkoušky na některé československé právníkové fakultě, být důstojníkem zbraní a úspěšně složit vojenskou soudcovskou zkoušku. Mezi zvláštní podmínky pak patřilo pro důstojníky z povolání: přípravná služba z justičních úřadů v trvání 14 měsíců, pro důstojníky v záloze zas buď zkouška soudcovská, advokátní či notářská, anebo přípravná služba u justičních úřadů v trvání 3 měsíců. Podle § 4 téže vyhlášky mohla být přípravná služba daného druhu z důležitých služebních zájmů zkrácena na

³⁰ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 19. dubna 1943, kterou zaslal čs. polní prokurátor v SSSR por. just. JUDr. G. Rubinstein Čs. vojenské misi v SSSR do Kujbyševa.

³¹ Plk. pěch. L. Svoboda se v depeši z 28. března 1942 zmínil, že se u čs. vojenské jednotky nachází 13 doktorů práv bez soudcovské resp. advokátní zkoušky. Tamtéž.

polovinu.³² Po splnění uvedených podmínek pak mohly být připuštěny osoby k vykonání soudcovské zkoušky.³³

Přesto v březnu navrhl velitel 1. československého samostatného polního praporu v SSSR pplk. pěch. L. Svoboda ministerstvu národní obrany v Londýně zřízení polního soudu 1. stolice a polní prokuratury u československé vojenské jednotky v SSSR. Předsedou se měl stát čet. JUDr. Otto Winterstein a druhým členem des. JUDr. Géza Rubinstein. Po dobu vykonávání funkce členů polního soudu jim měla být přiznána důstojnická hodnost.³⁴ Později svůj návrh pozměnil a předsedou navrhl JUDr. Františka Poláka, dále potvrdil JUDr. G. Rubinsteina, přičemž JUDr. O. Wintersteina chtěl ustanovit polním prokurátorem.³⁵

Zmíněné provizorní řešení se však nesetkalo s ohlasem u ministra národní obrany gen. Ingra, jenž k tomu poznamenal, že soudcem bylo možno ustanovit jenom důstojníka nebo aspiranta s důstojnickou zkouškou. Kromě civilní soudcovské anebo advokátní zkoušky musel mít i vojenskou soudcovskou zkoušku. Nakonec poznamenal, že Svobodův návrh odporoval předpisům a nebylo mu proto možné vyhovět.³⁶

Řešení tudíž spočívalo v nalezení pěti osob, jež by splňovaly zmíněná kritéria, anebo v případě neúspěchu zaslání příslušných důstojníků s advokátní či soudcovskou zkouškou ze zahraničí a to ze Středního východu anebo z Velké Británie. Zde se nacházel např. por. just. sl. Josef Mrázek s jedenáctiletou soudní praxí, navíc působil přes rok u Vrchního polního soudu ve Velké Británii, stejně jako ppor. dr. František Vohryzek a por. just. sl. dr. Karel Trojánek .

Avšak obstarání vstupních víz do SSSR pro výše zmíněné osoby se ukázalo být v dalším jednání se sovětskými úřady nepřekonatelnou překážkou: sovětský lidový komisař zahraničních věcí odpověděl na intervenci československého vyslance ohledně povolání důstojníků z Anglie vyhýbavě, že sovětské ministerstvo mělo o této

³² K čemuž často docházelo. U uchazečů na důstojníky justiční služby z povolání mohla být MNO započítána do přípravné služby doba, kterou uchazeč strávil ve službě u některého československého občanského soudu nebo v advokátní či notářské praxi. VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

³³ O takové žádosti rozhodovalo MNO. Dotčený čekatel při žádosti přiložil vysvědčení o dospělosti, vysvědčení o třech státních zkouškách nebo doktorátu, písemné prohlášení, že nebyl soudně trestán, vysvědčení o státním občanství, u důstojníků z povolání vysvědčení o vykonané přípravné soudcovské službě, zprávu s posudkem o celkové praxi u just. úřadů, o znalostech a schopnostech – zde se dozvídáme, jak byl který soudce pečlivý, pilný a svědomitý, zprávu o celkovém služebním upotřebení... VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

³⁴ Viz obrazová příloha č. 1. Tamtéž, depeše z 28. března 1942.

³⁵ Tamtéž, depeše z 10. dubna 1942. Mjr. Pátý k zmíněnému obsazení soudu měl své připomínky: navrhl, aby des. G. Rubinsteinovi byla udělena hodnost četaře a mohl tak dosáhnout důstojnické hodnosti jednoduchým následným povýšením. Škpt. v zál. dr. Poláka navrhl na místo polního prokurátora.

³⁶ Tamtéž, depeše z 21. dubna 1942.

problematicke jednat, až bude vytvořen II. prapor, čímž byl jejich příjezd opět odložen.³⁷ V důsledku této situace požádal plk. Píka, zda by nemohl být vytvořen polní soud z personálu, který měl k dispozici. Představa provizorního polního soudu byla následující: formálně měl být zřízen soudcovský kurz, který by byl zakončen zkouškou a pro přechodnou dobu by tak mohl být provizorně obsazen polní soud.³⁸ Naději přinesla Ingrava návštěva v SSSR, kde československý ministr národní obrany mj. jednal počátkem července 1942 s druhým zástupcem náčelníka hlavního štábu Rudé armády gen. Alexejem P. Panfilovem o otázkách, týkajících se výstavby československé jednotky v SSSR. Řeč přišla i na otázku zřízení polního soudu, kde Panfilov dal souhlas k okamžitému odeslání tří soudců do SSSR, s očekáváním, že „odešleme důstojníky spolehlivé“, jak informoval Ingr prezidenta Edvarda Beneše.³⁹

V následujících měsících probíhala mezi Londýnem a Buzulukem, kde se formovala československá jednotka v SSSR, hojná korespondence týkající se získání víz pro výše zmíněné tři důstojníky.⁴⁰ Dne 2. září 1942 gen. Ingr podotkl, že udělal vše, co bylo v jeho silách a nyní byl čas pro plk. Píku, aby vymohl pro soudce vstupní víza. O pět dní později plk. Píka intervenoval znovu na zahraničním oddělení hlavního štábu Rudé armády ve věci soudců. Přednosta zahraniční skupiny hlavního štábu ho ubezpečil, že by už brzy měli přijet, jelikož hlavní štáb asi před pěti dny dal sovětskému lidovému komisariátu zahraničních věcí doporučující vyjádření k otázce povolení příjezdu soudců do SSSR. Vzdor tomuto ujištění však dne 7. září československé vyslanectví dostalo od sovětského zahraničního úřadu písemnou odpověď, že vstupní víza nepovolí. Do Londýna tedy putovala žádost na generála Ingra o přijetí provizoria v otázce polního soudu, na niž však nepřišla žádná odpověď.

Dne 17. září 1942 plk. Píka písemně informoval gen. A. P. Panfilova o nutnosti zřízení polního soudu: „Dne 6. září t. r. NKID⁴¹ sdělil našemu velvyslanectví, že prosbě o vydání víz k vjezdu těmto důstojníkům bohužel nemůže být vyhověno. To znemožnilo zřízení polního soudu podle našich zákonných předpisů. (...) Prosím Vás, pane generále, abyste v zájmu udržení disciplíny a spravedlnosti v československé

³⁷ Tamtéž, depeše z 28. května 1942.

³⁸ V následující korespondenci sice nebyla nalezena reakce na tento návrh, ale pravděpodobně i tento návrh vyzněl do ztracena.

³⁹ *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Dokumenty*, díl 1, eds. Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Štoviček, Miroslav Tejchman, Praha 1998, dok. č. 174, s. 359.

⁴⁰ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 28. května 1942, z 14. července 1942, z 24. července 1942, 2. září 1942, 7. září 1942, 17. září 1942, 18. září 1942.

⁴¹ Lidový komisariát zahraničních věcí.

vojenské jednotce nám pomohli v organizaci polního soudu, jak to bylo dohodnuto vojenskou smlouvou mezi vrchním velením Rudé armády a československým vrchním velením. Protože v SSSR nemáme dostatek osob, které by splňovaly zákonné předpisy pro jmenování vojenským soudcem, prosím vás laskavě o intervenci v NKID, aby navrženým vojenským soudcům čs. z Anglie byl umožněn vjezd na území SSSR.“⁴²

O den později požádal pplk. pěch. L. Svoboda o zřízení polního soudu a úřadu polního prokurátora u československé vojenské jednotky v SSSR v době co nejdříve. V příloze předložil výkaz případů, ve kterých bylo nutno zavést trestní soudní řízení, za dobu do 17. září 1942. Sovětský lidový komisariát zahraničních věcí však oznámil, že nepovolil vjezd třem justičním důstojníkům, kteří byli MNO v Londýně určeni pro polní soud československé vojenské jednotky v SSSR. Proto Svoboda opět navrhl zřízení kurzů vojenského trestního práva pro právníky, kteří neměli ani soudcovské ani advokátní zkoušky, a složení vojenské soudcovské zkoušky před komisí, kterou určí MNO.

Doporučil, aby vedením kurzu byl pověřen čet. v zál. JUDr. O. Winterstein. Jmenovaný pracoval 14 let jako soudce, poslední 3 roky působil jako soudní rada v trestních senátech Krajského soudu v Litoměřicích a v Liberci, takže měl dostatečné teoretické i praktické znalosti.

Do zkušební komise navrhl vedle Wintersteina také des. v zál. JUDr. G. Rubinsteina. Posledně jmenovaný měl šestiletou advokátní praxi a složil advokátní zkoušku, takže měl také nutné znalosti. Winterstein a Rubinstein se účastnili od začátku dubna vyšetřování trestních věcí u jednotky, tudíž si osvojili také znalosti vojenského trestního práva.

Dále Svoboda poznamenal, že u jednotky byl dostatek právníků, kteří nemají ani soudcovské ani advokátní zkoušky, byli by však po absolvování kurzu a složení zkoušky schopni zastávat soudce u polního soudu.⁴³

Plk. Píka žádost velitele I. praporu o zřízení polního soudu předložil 23. září 1942 do Londýna. Dodal k ní však, že složení polního soudu jen z příslušníků československé vojenské jednotky v SSSR bylo neproveditelné, neboť by to odporovalo zákonným ustanovením. Nemohl připustit, aby mladí doktoři práv bez soudcovské anebo advokátní zkoušky se stali členy vojenského polního soudu.

⁴² VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

⁴³ Tamtéž.

Pro plk. Píku bylo zřízení polního soudu zásadní politickou otázkou, zda Sověty dodrží vojenskou smlouvu, podle které byli Čechoslováci oprávněni zřídit polní soud⁴⁴ (jen na zákonném podkladě) a zda povolí příjezd nezbytně nutných důstojníků z Anglie pro polní soud.

Nebylo možné přijmout námitku Sovětů, že československá vojenská jednotka v SSSR se bude stavět jen z osob nacházejících se na sovětském území, neboť by se tak poskytl precedent pro odmítnutí příjezdu velitelských kádrů pro druhý prapor a velitelství čs. vojenské jednotky v SSSR. Proto plk. Píka přislíbil, že bude naléhat skrze hlavní štáb Rudé armády (a navíc i gen. Ingr diplomatickou cestou), aby Sověty povolovaly příjezd československých důstojníků též z ciziny, a učinil v tomto směru zákrok u sovětského vrchního velitelství.⁴⁵

Celá situace se intenzivně řešila i v průběhu roku 1943. Dne 6. května 1943 gen. Ingr apeloval na plk. Píku, aby znovu požádal sovětské úřady o povolení odeslání československých vojenských soudců. Jednalo se o por. just. dr. Františka Vohryzka, por. just. dr. Michala Straku, por. dr. Jana Maláška a npor. just. dr. Ervína Kulku. Dr. Vohryzek a dr. Malášek se nacházeli ve Velké Británii, dr. Straka a dr. Kulka na Středním východě.

Dlouhodobé snažení na obou stranách přineslo kýžený úspěch: dne 6. října 1943 zplnomocněnec Rady lidových komisařů pro organizování československých vojenských jednotek v SSSR gen. G. S. Žukov sdělil, že Vrchní velitelství Rudé armády nemá námitek proti přesunu československých důstojníků justiční služby z Anglie do SSSR k doplnění zákonného složení polního soudu.

Proto plk. Píka požádal o vydání vstupních víz pro 3 důstojníky: Vohryzka, Straku a Maláška a jako náhradníka pro Ervína Kulku ze Středního východu. Dne 5. ledna 1944, po téměř dvou letech vyjednávání se sovětskou stranou, konečně Vohryzek a Malášek dorazili do SSSR.⁴⁶

⁴⁴ V depeši se plk. Píka odvolával na vojenskou úmluvu mezi vrchním velitelstvím SSSR a vrchním velitelstvím československé branné moci ze dne 27. září 1941 a to konkrétně na bod šestý: „Všichni příslušníci čs. vojenských jednotek na území SSSR budou podléhati čs. zákonům a předpisům. U jednotek budou postaveny čs. polní soudy, které budou projednávatí přestupky a vojenské zločiny, týkající se vnitřního zřízení, života, výkonu služby a kázně v čs. vojenských jednotkách. Za zločiny proti státu [se] budou příslušníci čs. [vojenských] jednotek odpovídat před vojenskými soudy SSSR.“ *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941*. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/2/2, eds. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Praha 2009, s. 176.

⁴⁵ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 23. 9. 1942.

⁴⁶ Dne 23. února požádal náčelník Čs. vojenské mise v SSSR brig. gen. H. Píka o urychlené vyžádání víz i pro další důstojníky z Anglie, členy vrchního polního soudu v SSSR, jehož zřízení bylo již povoleno sovětskou vládou. Týkalo se to konkrétně JUDr. kpt. just. sl. v zál. Aloise Buzrleho (jako přednosta vrchního polního soudu), JUDr. Zdeněk Bělského, npor. just. sl. v zál. (jako člena vrchního polního soudu) a JUDr. Jaroslav Němce, npor. just. sl. z pov. (jako vrchního polního prokurátora).

II. Intervence sovětských úřadů

Sovětské úřady zasahovaly do činnosti polních soudů nejenom kladením překážek a neochotou udělit víza pro československé vojenské příslušníky ze zahraničí, ale též i vměšováním do samotné jurisdikce.⁴⁷

V březnu 1943 sdělil plk. H. Píka 1. polnímu praporu a záložnímu pluku, že podle československo-sovětské dohody má SSSR právo stíhat a soudit podle svých zákonů i československé vojenské příslušníky, kteří měli překročit sovětské zákony na jeho půdě. Proto sovětským orgánům v takových případech neměly být činěny překážky, československý vojenský velitel sám však zatčení neprováděl. V daných případech měl na písemné oznámení sovětských orgánů předvolat obviněného do své kanceláře a byl-li pak obviněný zatčen, československý vojenský velitel si to dal sovětskými orgány potvrdit na zmíněné písemné žádosti. Avšak i přes tyto instrukce docházelo k problémům.

Kupříkladu dne 14. dubna 1944 gen. H. Píka přetlumočil gen. Janu Kratochvílovi, veliteli československých vojenských jednotek v SSSR, znění telegramu z Londýna: „V brigádním rozkaze č. 17 z 2/12 čl. 2. odst. 3 je uvedeno, že velitel brigády nařídil předání dvou příslušníků k potrestání sovětskému válečnému tribunálu.“ Tento postup však odporoval smlouvě ze dne 27. 9. 1941 čl. 6, odst. 2.

Gen. Kratochvíl měl předložit opis dopisu zplnomocněnce sovětské vlády gen. G. S. Žukova, o kterém vojenská mise neměla vědomí a o němž se Žukovovi zmínil při jeho výše uvedeném upozornění. Žukov to však ospravedlnil, že se to týkalo případů „nepřátelské činnosti proti SSSR“. Na to zareagoval dne 22. června 1944 gen. Píka, že se jednalo o souzení vojenských přečinů v rámci československých vojenských jednotek (prodeje vojenských součástí a plnění, a proto by měly příslušet do pravomoci československého polního soudu. Navíc gen. Ingr k této situaci poznamenal, že dopustil-li se příslušník československé armády v SSSR majetkového deliktu (krádeže, zpronevěření), jehož předmětem byla výzbroj nebo výstroj jakéhokoliv původu, převzatá však již československými vojenskými úřady, byly k projednání věci příslušné vždy jen československé vojenské soudy, protože šlo o

⁴⁷ Bližší informace v samostatné kapitole týkající se špkt. dr. Poláka, svob. dr. Kahana, voj. dr. Goliatha a voj. Zelenky.

škodu způsobenou československé vojenské správě, jejímž vlastnictvím se zmíněná výstroj převzetím stala.

Dopustil-li se příslušník československé armády v SSSR téhož deliktu na majetku vojenské sovětské správy (jímž nebyla sovětská výstroj převzatá československými vojenskými úřady), rozhodovalo stanovisko sovětských úřadů, zda totiž chtějí viníka stíhat samy, či věc předat československým vojenským úřadům. Pokud sovětské úřady na takovém vydání netrvaly, „nedoporučuji to, protože jde o oklešťování naší soudní pravomoci a tím i státní suverenity.“⁴⁸

Jako další příklad neoprávněného zasahování může posloužit i depeše z 21. srpna 1942, kterou adresoval plk. Píka gen. Ingrovi. Velice se rozčiloval nad jednáním Sovětů: brzy ráno 16. srpna spáchal sebevraždu četař Herut v bytě ženy sovětského důstojníka, matky tříletého dítěte, s níž měl známost a kterou také zastřelil. Všechny okolnosti i pitva ukazovaly na smlouvenou společnou sebevraždu, ačkoliv nezanechali žádný písemný vzkaz. Ale večer po této sebevraždě bez předběžného upozornění byli zadrženi a odvedeni na sovětské posádkové velitelství všichni vojáci (v celkovém počtu 24 osob), kteří byli přistiženi ve městě v doprovodu sovětských žen. Jiné vojáky sovětské orgány nechaly volně procházet. Sovětské hlídky byly vyzbrojeny automaty. Ještě v noci byli vojáci propuštěni, v jednotce to však vyvolalo rozruch – proč předem sovětská posádka neupozornila československou jednotku na zákaz? Velitel sovětské jednotky reagoval, že dal rozkaz jen pro zadržení těch československých vojáků, kteří po desáté hodině večer chodili po městě bez propustky, žádný zákaz týkající se chození se sovětskými ženami prý nevydal. Incident byl urovnán rychle, avšak bylo jasné, že zákrok zrealizoval spojovací důstojník sovětské státní bezpečnosti (čekista), neboť většina byla zatčena okolo devíti hodin večer a velitel posádky od zodpovědnosti dal ruce pryč.

Avšak na první pohled podobná další událost přinesla jiné řešení: ppor. pěch. v zál. Jan Grossmann byl vydán dne 12. listopadu 1942 po předložení sovětské písemné žádosti za účelem stíhání pro špionáž. Plk. pěch. L. Svoboda žádosti mjr. Kambulova vyhověl ve jménu československo-sovětské vojenské dohody. Reagoval na přísně tajný dopis ze dne 12. listopadu 1942, ve kterém se mjr. Kambulov svěřil, že

⁴⁸ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 24. května a 12. června 1944. Škpt. pěch. Lomský k této věci podotknul, že dosud žádný z československých příslušníků nebyl předán sovětskému tribunálu a poslední odstavec, uvedený v brigádním rozkaze č. 17 ze dne 2. prosince 1943 čl. 3 („Oba dosud zjištěné případy nařizují předat k potrestání sovětskému válečnému tribunálu“) byl dán pouze jako výstraha pro množství se plenění. Ale jestli byli tito příslušníci de facto předáni Sovětům, nebylo ve spisu nalezeno.

zmíněný Grossmann byl německým špiónem, a tudíž ho chtěl neprodleně předat sovětským orgánům.⁴⁹ Když plk. Píka oznamoval tuto příhodu gen. Ingrovi do Londýna, jen podotkl, že „v jednotce proti němu žádného podezření nebylo“.⁵⁰

Ale na druhou stranu spolu československé a sovětské orgány úzce spolupracovaly a to ještě před samotným zřízením polního soudu. Dne 21. srpna 1942 plk. Píka sdělil gen. Ingrovi do Londýna: „Nesplněné sliby o rychlém vyzbrojení jednotky a její odeslání na frontu, výcvik beze zbraně, různé materiální nedostatky, dlouhý pobyt v Buzuluku a hlavně beztrestnost těžších přečinů, které spadají do pravomoci polních soudů, působí nezdravě na morálku a kázeň. Spáchána celá řada menších krádeží, ztrácejí se vojenské oděvní součástky a jen část pachatelů byla dopadena. Je několik samovolných vzdálení od jednotky a dezercí. Polní soud není sestaven, viníci jsou na svobodě nepotrestáni. Nelze je po měsíce držet ve vyšetřovací vazbě. Po několikadenním pobytu u jednotky jsem se rozhodl několik nejtěžších případů přísně potrestat vyloučením viníků z jednotky a dopravit je do koncentračního tábora, ovšem budou-li sovětské orgány ochotny je převzít.“

O tři dny později pplk. pěch. L. Svoboda sdělil československé vojenské misi, že vzhledem k tomu, že nebyl ještě ustaven čs. polní soud I. stolice v SSSR, který byl potřeba, a že nemůže ještě vynášet rozsudky a kázeňské tresty, rozhodl se vyloučit z československé jednotky v SSSR tři příslušníky a požádal styčné důstojníky, aby tito lidé byli umístěni v některém ze sovětských pracovních táborů do té doby, než bude ustaven čs. polní soud I. stolice v SSSR, který by vynesl rozsudek o jejich vině.

Dne 22. srpna 1942 sdělil Svobodovi styčný důstojník NKVD kap. Kambulov, že sovětské úřady souhlasily k odeslání těchto vyloučených příslušníků československé vojenské jednotky. Požádal, aby všichni vyloučení byli odesláni do jednoho pracovního tábora a vedeni v evidenci. Ti, kteří se polepšili, se měli vrátit po určité době k jednotce.⁵¹

Avšak krátce nato nastaly další problémy. Po odpykání trestu uděleného velitelem praporu měli být potrestaní odvezeni do pracovního tábora, avšak sovětské orgány je odmítly převzít, tudíž rozkaz o vyloučení musel být zrušen.

⁴⁹ Tamtéž, plk. pěch. L. Svoboda tuto událost oznámil čs. vojenské misi v SSSR v depeši 27. listopadu 1942.

⁵⁰ Tamtéž, depeše z 8. prosince 1942.

⁵¹ Jednalo se o tyto osoby: vojíny Josefa Redliča, Vojtěcha Beláka, Bedřicha Morgensterna, každý z nich měl dostat 21 dnů zostřené samovazby. VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 24. srpna 1942.

III. Problémy při výkonu jurisdikce

Kromě zásahu sovětských úřadů a chybějícího personálu provázely vznik polního soudu i další těžkosti: kupříkladu chyběl vojenský trestní zákon, trestní řád a statut polního soudu, jež si vyžádal pplk. Svoboda již v květnu 1942. Později požadoval plk. Píka i statut polního soudu a veškeré pomůcky, bez nichž by polní soud nemohl existovat.⁵²

Nedostatek právních norem a nečekané situace, na něž zákon nepamatoval, způsobovaly časté dotazy plk. Píky u gen. Ingra, jak má v té či oné situaci zareagovat. Většinou skutkově popsal situaci týkajících se daných vojáků a počkal si na odpověď. Před vznikem polního soudu nebylo možné rozeznat, co lze ještě kázeňsky trestat a co již spadá do soudní pravomoci. Ministrova odpověď však byla jasná:

„Podle čl. 499 – sl. předp. A-I-1 a § 455 zákona čís. 115/1937 o polním řízení lze za války kázeňsky trestati vojenské i civilní přečiny a přestupky, pokud výměra stanovená soudem nepřesahuje 6 měsíců.

Zločiny kázeňsky trestati nelze. Pokud by však šlo o nepříliš těžké zločiny, jako podvod, zpronevěra, krádež, porušení subordinaace apod. postupujte podle č. 500 sl. předp. A-I-1 a trestejte je zatím kázeňsky a po zřízení soudu dejte pak všechny takto vyřízené věci pol. prokurátoru k přezkoumání.

Zločiny hrdelní a politické (velezrada, vojenská zrada, vzpoura apod.) kázeňsky netrestejte, nýbrž uvalte prozatímní vazbu podle čl. 605 odst. 2–4 a odůvodněte ji nebezpečím útěku.“⁵³

I přes toto provizorní řešení docházelo k nekázní vojáků. Neboť méně významné disciplinární přestupky se přísně trestaly z pravomoci velitele prvního praporu, ale těžší byly ponechány bez trestu a to jenom motivovalo další vojiny k páchání trestných činů, kupříkladu těžké zločiny krádeže, např. vyloupení skladiště stráží, zločiny násilného zprotivení podle § 147, neprovedení služebního rozkazu podle § 149, 150, 156, zločin vzpoury podle § 160, zběhnutí, zprotivení stráží podle § 173 voj. tr. z. Tehdejší stav trestního řízení znamenal, že se provádělo pouze prozatímní šetření a spisy se odkládaly do zřízení polního soudu. Tento stav však trval už přes šest měsíců a to „rozkládalo“ jednotku. Ačkoliv podle povahy věci bylo nutno pachatele v některých případech ponechat ve vazbě až do hlavního přelíčení, museli se propustit na svobodu, přestože hrozilo nebezpečí útěku, protože nešlo bez omezení

⁵² Tamtéž, z depeší z 19. a 28. května 1942.

⁵³ Tamtéž, depeše z 2. září 1942.

prodlužovat vazbu uvalenou podle čl. 605 Sl. ř. A-1-I pro neustálé odklady se zřízením soudu.⁵⁴

Dne 26. září 1942 zaslal v plném znění rozhodnutí MNO, které se mělo týkat trestání různých deliktů:

„1) Trestejte podle § 2 v. tr. z. a čl. 495 a dalších sl. řádu A-I-1. Soudně trestejte delikty na něž není stanoven vyšší trest, než 6 měsíců, nebo jen trest na penězích nebo trest odnětí vojenské hodnosti podle ustanovení § 455 v. tr. z. (zák. č. 115/37). V pochybnostech se obraťte na důstojníka-právnicka, který zatímně provádí administrativní šetření soudně trestaných deliktů. Spisy uschovejte a předložte dodatečně po příjezdu pol. prokurátorovi.

2) U ostatních deliktů řiďte se předpisy čl. 608 a dalších služ. ř. A-I-1 a § 137 odst. 3 v. tr. z. Důstojník-právník pověřený administrativním šetřením dá případně řízení doplnit a předloží po příjezdu polnímu prokurátorovi.

3) Při výměře kázeňských trestů nelze použít čl. 531 služ. ř. A-I-1, protože jednotka není v poli.

4) Citovaný § 455 v. tr. z. zní:

„V oblasti polních soudů je dovoleno vyřídit v kázeňském (četnickém disciplinárním) řízení i obecné přečiny a soudní přestupky, je-li na ně v zákoně jako hlavní trest ustanoven trest na svobodě, nepřesahující 6 měsíců, nebo trest na penězích, nebo trest odnětí vojenské hodnosti.“

Rudolf Viest zaslal 17. prosince 1942 plk. gšt. H. Píkovi depeši, v níž stanovil (vzhledem k mimořádným poměrům v zahraničí) pro výmaz trestu rok od prezentace každého jednotlivce jako první polovinu prezenční služby a další rok od prezentace jako druhou polovinu bez ohledu na to, zda jde o osoby, které prezenčně sloužily anebo nikoliv.

Zde v zahraničí měli kázeňské tresty ze záznamu o trestech vymazat, pokud byl viník trestán jen jednou a jakmile od odpykání/prominutí trestu uplynula doba jednoho roku. Jinak zůstával čl. 599 služ. ř. A-I-1 nezměněn.

Další zajímavost vyplývala z nařízení MNO č. 4512 z roku 1942, kdy došlo k vyloučení odvolání z rozsudků z důvodu udržení kázně. Tato praxe, dle tohoto nařízení, přetrvávala nejméně po další dva roky.⁵⁵

⁵⁴ Zmiňuje se o tomto problému nejen plk. H. Píka v dopise gen. A. P. Panfilovovi ze 17. září 1942, ale i plk. pěch. L. Svoboda v depeši z 18. září 1942. Tamtéž.

⁵⁵ Z depeše ze dne 19. 12. 1944. VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

Z další korespondence vyplývá, jaké situace se musely v československé vojenské jednotce řešit: kupř. § 154 se zabýval zlým nakládáním s představeným mimo službu (kdo mimo službu vztáhl ruku na osobu představeného), § 155 vyzváním ve službě nebo pro službu (pokud se voják odvážil vyzvat svého představeného k souboji nebo bitce ve službě nebo z podnětu předchozího služebního poměru) a § 156 se týkal porušení subordinační jako přečinu.⁵⁶

Později vzniklý polní soud I. stolice mohl rozhodovat jen o trestních činech, jejichž trest nepřesahoval pět let, peněžní trest anebo trest odnětí vojenské hodnosti. Avšak kromě těchto případů se však vyskytly u příslušníků čs. vojenské jednotky v SSSR i případy, na které by se vztahovaly podle trestních sazeb tresty přísnější (tj. trest na svobodě přesahující pět let nebo trest smrti). Proto JUDr. G. Rubinstein (polní prokurátor v SSSR) žádal vrchního prokurátora v Londýně o instrukce pro tyto poslední případy – jak postupovat v těchto případech po skončení vyhledávání.

Podle § 463 číst. 2 a § 475 odst. 3 voj. tr. řádu měl polní prokurátor právo snížit nejvyšší výměru trestu na svobodě z pěti let na jeden rok, nastala však otázka,

1) zda polnímu prokurátoru přísluší analogické právo také v případech, na které je určen trest na svobodě přesahující pět let, nebo trest smrti, to je, zda může také v těchto případech snížit nejvyšší sazbu trestu na svobodě, popřípadě navrhnout místo trestu smrti trest na svobodě ve výměře uvedené v § 458 č. 1 v trestním řádu, tuto otázku pro nedostatek právnických pomůcek posoudit nemůže,

2) anebo zda v těchto případech polní prokurátor po skončení vyhledávání, které sám provádí, ponechá spisy v evidenci až do té doby, kdy bude působnost polního soudu I. stolice rozšířena také na tyto případy – v kterémž případě co třeba dělat s vyšetřovací vazbou, uvalenou z důvodů uvedených v § 171 čís. 2, a 4 voj. trestního řádu.

3) anebo zda v uvedených případech možno podat obžalobu u polního soudu I. stolice v SSSR podle původních trestních sazeb, ač podle výše citovaného výnosu MNO a také podle nynějšího svého obsazení polní soud v těchto případech rozhodovat nemůže.⁵⁷

V této věci žádal pplk. pěch. L. Svoboda plk. gšt. H. Píku, aby polní soud na oblast území SSSR byl rozšířen a vybaven takovou pravomocí, aby mohl vynášet rozsudky trestu smrti. Zmíněný trest se měl týkat tří osob: npor. Maxe Holsena,

⁵⁶ Tyto paragrafy zaslal gen. S. Ingr 3. března 1943. Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, depeše z 19. dubna 1943.

velitele zákopové čety Karla Novotného a des. Roberta Kaudera. Dle Svobody všichni jmenovaní se dopustili zločinu zbabělosti před nepřítelem, zběhnutí z fronty a k tomu ještě při útěku stáhli s sebou část jim podřízeného družstva. Všichni uvedení se vrátili zpět k praporu až po bojích a byli uvězněni.⁵⁸

V zájmu udržení kázně a pořádku u československých vojenských jednotek v SSSR na frontě i v zázemí pokládal Svoboda za nutné tyto markantní případy příkladně potrestat trestem nejvyšším – trestem smrti.

IV. Vznik vrchního polního soudu v SSSR

Dne 20. dubna 1944 byl zřízen vrchní polní soud (VPS) v SSSR, společně s úřadem vrchního polního prokurátora se stejnými pravomocemi jako ve Velké Británii. VPS se sestával ze šesti osob:⁵⁹ předsedy vrchního soudu, náměstka, ze dvou členů vrchního soudu, sekretáře a zapisovatele.⁶⁰ Jmenovaní museli složit služební přísahu.⁶¹

VPS se sestával až na několik personálních změn takto (dle stavu ke dni 30. 1. 1945):

škpt. just. JUDr. Štěpán Dupel – předseda VPS (syst. brig. generál)

škpt. just. JUDr. Zdeněk Bělský – náměstek předsedy VPS (syst. plukovník)

kpt. just. JUDr. Karel Köhler-Rausch – referent VPS (syst. plukovník)

čet. Alois Jablonský – přednosta kanceláře VPS (syst. rotmistr)

des. Libuše Kozáková – zapisovatel (syst. rotný)

des. Fedor Popovič – šofér (syst. rotný)

svob. Lydia Foltánová – zapisovatel (syst. rotný)

svob. Václav Pokrupa – spojka

voj. Jaroslav Ledvina – spojka

voj. Lev Veiner – spojka

mj. Bohuslav Kytl – spojka

Vrchní polní prokuratura se sestávala ke dni 10. 3. 1945 z těchto členů:

⁵⁸ Tamtéž, depeše ze 4. dubna 1943.

⁵⁹ Tři důstojníci (např. budoucí předseda VPS Š. Dupel) přijeli z Velké Británie, odkud odjeli 15. července 1944 a přes Egypt, Teherán se dostali do SSSR až o měsíc později. Do Moskvy přijeli až 5. září 1944. Z depeše z 8. října 1944. VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

⁶⁰ Dle § 461 voj. tr. ř.,: „VPS je složen z generální služby jako předsedy a dalších důst. just. služby jako radů a kancelářského arzenálu.“ Tamtéž, sign. 17.

⁶¹ Znění: „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu Československé republice vždy věrný a vlády její poslušný, že budu rozhodovat podle platných zákonů a svého nejlepšího přesvědčení pro každého nestranně svědomitě a svědomitě, že se od svědomitého plnění povinností svého stavu nedám ničím odvrátiti a že služební tajemství neprozradím.“ Tamtéž.

kpt. just. JUDr. Jaroslav Němec – vrchní polní prokurátor (syst. plukovník)

por. Josef Vejnar – přednosta kancelářského oddělení (syst. kapitán)

des. Anna Malášková – zapisovatel (syst. rotmistr)

des. Ludmila Vejnárová – zapisovatel

voj. Vladimír Kněbort – spojka

voj. David Fuchs – spojka

(popř. jiné spojky: Jiří Dombický aneb Jan Jankovič)

Předsedové obou polních soudů museli být podle zásad československých předpisů vždy hodností i funkčně vyšší než prokurátoři, neboť „tíha výkonu spravedlnosti vždy spočívá na soudu, přičemž prokurátoři jsou vždy jen stranou“.⁶²

Vrchní polní soud v SSSR měl být zřízen nejenom kvůli výše zmíněným případům, ale i z dalšího hlediska, neboť byl soudem odvolacím. Stalo se nejméně v jednom případě, že musel být zaslán spis odsouzeného k vrchnímu polnímu soudu do Londýna, aby jen dle spisu a přiložené depeše vrchní polní soud rozhodl.⁶³ Až do 20. dubna 1944 úlohu odvolacího soudu pro československé vojenské jednotky v SSSR vykonával Vrchní vojenský soud při MNO v Londýně.⁶⁴

Vznik vrchního polního soudu však pronásledovala řada těžkostí: v první řadě opět nedostatek soudců s advokátní či soudcovskou zkouškou a nedostatek právních pomůcek, které chyběly i polnímu soudu I. stolice. Polní prokurátor JUDr. Rubinstein si dne 17. srpna 1943 postěžoval, že polní soud „trpí nedostatkem právních pomůcek“. Sám polní prokurátor t. č. neměl ani psací stroj⁶⁵ a všechnu agendu vyřizoval psaním rukou.⁶⁶ Proto prosil, aby ze zařízení tohoto polního soudu nebo polního prokurátora na Středním východě byly neprodleně vyžádány právní pomůcky a český psací stroj pro potřebu polního prokurátora a pro potřebu svého úřadu tak, aby je mohli s sebou přivést důstojníci, kteří měli v nejbližší době přijet do SSSR.

Z právních pomůcek bylo nezbytně a okamžitě třeba tyto zákony: úplný vojenský trestní zákon a vojenský trestní řád, zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. se všemi pozdějšími novelami, zákon o obraně státu, zákon o útisku, zákon

⁶² Dle slov předsedy VPS škpt. just. JUDr. Štěpána Dupla. Tamtéž, sign. 18-19.

⁶³ Kupř. Jiří Sitar, odsouzený pro zločin krádeže, se odvolal a podal zmatečnou stížnost. Avšak rozhodnutí vrchního polního soudu v Londýně nebylo možné ve spisu dohledat. Tamtéž.

⁶⁴ Z odpovědi Pavla Minaříka. http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm

⁶⁵ Psací stroje sice dodány byly, ale už v roce 1944 si postěžoval přednosta polního soudu, že se jeden porouchal. Pro svoje opotřebení ani nemohl být opraven. Proto k další činnosti sloužil jiný psací stroj značky Oliver, avšak tento neměl žádná česká písmena, tudíž se nehodil ani na psaní rozsudků a usnesení a trestních lístků ani na psaní průklepu. VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 16.

⁶⁶ Včetně této depeše, kterou ručně napsal dne 17. srpna 1943. Tamtéž, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

o válečné lichvě, zákon o úvěrové lichvě, zákon o třaskavinách, zákon o ochraně cti a tiskový zákon, zákon o úplatkářství, zákon o mladistvých atd. Požádal o rychlé vyřízení, jelikož jurisdikce byla v zoufalé situaci. Postupem času poprosil předseda VPS kpt. just. dr. Štěpán Dupel nejen o zaslání psacího stroje, ale i motorového vozidla, příslušné výzbroje, 2 kancelářských síl a spojku.⁶⁷

Při výkonu jurisdikce však docházelo i k dalším problémům. Předseda VPS v SSSR škpt. JUDr. Štěpán Dupel vytýkal, že ve spisech našel závažné chyby a apeloval na soudce, aby k nim dále nedocházelo.⁶⁸

Od svého zřízení docházelo k obtížím kvůli častým přesunům velitelství týlu sboru – týkaly samotných přesunů, neshodách při stravování a umístěním VPS ve vhodných místnostech. Předseda VPS Dupel se spolu s vrchním polním prokurátorem rozhodli určit místo VPS a vrchního polního prokurátora v místě stanoviště SIP.⁶⁹ Současně s nimi se přesunula i důstojnická kuchyně s kuchyní mužstva.

Půl roku po vzniku VPS hlásil přednosta polního soudu, že agenda soudu neustále vzrůstala, což vyplývalo z faktu, že československá jednotka v SSSR neustále početně rostla a dosáhla velikosti armádního sboru. Ke dni 6. listopadu 1944 musel řešit polní soud přes šest set záležitostí. Vyřizování věcí bylo však spojené s obtížemi, neboť se nemohly předvolat vyslychané osoby u soudu, nýbrž se za nimi muselo jezdit na frontu. Docházelo k situacím, kdy za dotyčnými osobami muselo jezdit i několikrát. Počet justičních důstojníků proto nestačil a bylo nutné personál rozšířit minimálně o dva. Dále se zvětšil počet případů, ve kterých byli obvinění umístěni do vyšetřovací vazby. V důsledku toho vzrostl počet osob umístěných ve věznici polního soudu na více než 40. Tato situace trvala i přes fakt, že trestní záležitosti byly vyřizovány rychle, tudíž obvinění byli drženi ve vazbě 3-5 dní. S ohledem na uvedený počet uvězněných osob byl počet dozorců nedostatečný. V žádném případě počet 6ti dozorců vězňů nestačil při eventuálních přesunech, proto žádal o zvýšení na 10. Tento požadavek se však nepodařilo splnit.⁷⁰

⁶⁷ VÚA-VHA, Praha, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

⁶⁸ Jednalo se o několik spisů. U jednoho vytýkal, že protokol o hlavním přelíčení byl psán dvojitou rukou, změna v osobě zapisovatele však nebyl nikde vyznačena. U jiného uvalení vazby nebylo publikováno soudem. Při oznámení obžaloby se rozhodl obžalovaný, že si obhájce zvolí sám, avšak předsedou senátu mu byl určen dr. Körner, ale k hlavnímu přelíčení se dostavil por. dr. Rosenthal – ale ve spisu nebylo možné dohledat proč. Předseda VPS Dupel vypsál desítky takových pochybení. Tamtéž, sign. 16.

⁶⁹ Odvolávali se přitom na souhlas velitele týlu sboru škpt. Josefa Slabého a jeho zástupce škpt. Antonína Malby, kteří před určitou dobou oba ústně udělili v Rymanově Zdróji (?). Velitel SIP neměl proti tomuto opatření námitky. Pravděpodobně jim bylo vyhověno. Avšak ze spisu není vůbec jasné, co znamenalo „stanoviště SIP“. Tamtéž, sign. 18-19.

⁷⁰ Tamtéž, sign. 16.

Díky neukázněnosti jednoho člena VPS se můžeme dozvědět, že během 18. a 19. listopadu 1944 hořela budova polního soudu a skladu v Rymanov Zdrój. Zmíněný JUDr. Karel Köhler-Rausch během požáru tělesně ublížil několika příslušníkům československého armádního sboru, navíc brzdil záchranné práce. Dopustil se přečinu ublížení na těle dle § 680 v. tr. z. a též i kázeňského přestupku. Polní prokurátor vzal v úvahu, že podezřelý čin spáchal pod vlivem alkoholu, dále že čin nezanechal žádných věcných škodlivých následků a podezřelý svého činu litoval. Proto dospěl k závěru, že dostačujícím trestem by postačovalo kázeňské potrestání. Předseda VPS Dupel ho potrestal 21denním domácím vězením bezpodmínečně s nástupem dne 16. 4. 1945.⁷¹

V. Fungování polního soudu ke konci války

S postupem spojenecké fronty se situace v polním soudu značně komplikovala, jak na to upozornil předseda VPS špkt. JUDr. Š. Dupel. Poukázal na neobyčejný nával povinností a těžkostí na polní soud I. stolice, jenž je od poloviny 1944 nestíhal řešit. Proto navrhl o jmenování dalšího člena tohoto soudu. Poprosil, „aby v zájmu ulehčení opravdu přepracované první stolice bylo tomuto návrhu co nejdříve vyhověno.“ Řada nevyřízených záležitostí se týkala 2. československé paradesantní brigády, vysazené na Slovensku, které se nedaly efektivně řešit pro velkou vzdálenost a dopravní obtíže. Situace se nezlepšovala ani v následujících měsících. Ještě v polovině dubna 1945 pracovali u polního soudu I. stolice 3 referenti, kteří nestíhali vykonávat nával práce.⁷²

Dále vzrůstaly počty československých jednotek a jejich rozmístění, proto špkt. Dupel apeloval na MNO, aby byl soudcovský sbor jak v první, tak i druhé instanci rozšířen, neboť teprve poté by se dalo uvažovat o jeho decentralizaci. „Naděje na získání soudců z Podkarpatské Rusi a osvobozeného Slovenska zatím selhaly, prostě tam nejsou,“ stěžoval si Dupel v depeši na MNO.⁷³

Z osvobozování Slovenska vyplývala i řada kontroverzních situací, kdy se kupř. člen vojenského soudu v Popradu nepřidal k Slovenskému národnímu povstání a dále figuroval v několika procesech proti slovenským vojákům, kteří přešli na stranu

⁷¹ Tamtéž, sign. 17.

⁷² Ovšem dále špkt. Dupel informoval MNO v depeši z 18. dubna 1945, že tato překážka odpadne jmenováním dalších 2 referentů v následujících dnech, zmínil v této souvislosti i kázeňsky potrestaného Rausche. Tamtéž.

⁷³ Depeše ze 17. ledna 1945. Tamtéž.

partyzánů.⁷⁴ Dále se našel důstojník, jenž pobuřoval ostatní svými nevybíravými výroky typu: „Fašismus je dobrý ideál, který, kdyby byl prováděn, jak je na papíře, byl by k dobru lidstva.“ Schvaloval obsah německých letáků v české řeči shazovaných nepřitelem, vyjádřil se o nejvyšším válečném vyznamenání, že to je „nejhnusnější vyznamenání“, a když je druzí nosí, on ho nosit nebude. V důsledku tohoto jednání byl obžalován a jeho případ vyvolal ohlas v ústředním deníku 1. československého armádního sboru v SSSR, jenž vycházel pod názvem Za svobodné Československo. Autor článku, který se pod svůj článek ale nepodepsal, nesouhlasil s rozsudkem. Soudní senát dotyčného osvobodil od prvního bodu obžaloby za schvalování fašismu a odsoudil ho za ostatní body obžaloby (jež se z textu nedozvíme) na šest týdnů tuhého vězení nepodmíněně. K osvobození z prvního bodu vedl senát ten fakt, že výroky nepronesl před více než dvěma osobami. Rozhořčený autor, který psal článek, nepovažuje toto ospravedlnění za správné: dle něj odsouzený nejen propagoval protistátní fašistické učení, ale schvaloval protisovětské letáky, což považoval za delikt vysoce politický a to by mělo být pro soud rozhodující.

Předseda VPS Dupel na tento článek zareagoval, neboť článek vzbudil nepříznivou kritiku u veřejnosti. Dle něj si pisatel dovedl, že „soud je povinen z politického zájmu trestati i taková jednání, která jako trestná zákon nemá.“ Avšak soudce jako takový při vstupu do úřadu skládá služební přísahu, tudíž může odsoudit bez porušení této přísahy jen takové podstaty, k jejichž zjištění dospěl bedlivým, zodpovědným a naprosto objektivním zákonným postupem a které jsou sankcionovány v některém z československých trestních zákonů. Dle stránky formální se navíc prý pisatel dopustil nedovolené kritiky postupu soudu a tím naprosto nepřípustného zásahu do jeho výkonu protiústavním a nedemokratickým způsobem. Poznamenal, že se „k podobnému útoku po celou dobu našeho svobodného života v republice nikdo neodvážil“. Nakonec dodal, že se autorovo smýšlení vůbec neliší od smýšlení tzv. kabinetní justice v tzv. Slovenském státu, když jejich představitelé terorizovali slovenské soudce proto, že osvobozovali pro nedostatek skutkové podstaty podporovatele parašutistů, pozůstalé rodin odvečených apod. „Snad bylo podle pisatele správné, když političtí činitelé odůvodňovali tento nátlak nutností

⁷⁴ Jednalo se o kpt. just. JUDr. Josefa Králíka, vojenského prokurátora a později předsedu vojenského soudu v Popradu. Jmenovaný byl zadržen přednostou oddělení OBZ Bedřichem Reicinem kvůli zmíněným deliktům. On sám vypověděl o této záležitosti toto: „Od 1. IX. 1944 až do 12. 1. 1945 vyhýbal som sa vstupu do novej slovenskej armády. Dňa 12. 1. 1945 na výzvu šéfa justície, spojenú s vyhrážkou okamžitého zatknutia, dostavil som sa do Bratislavy, predstieral som, že som nemocný a vyžiadal som si zdravotnú dovolenku, po uplynutí ktorej skrýval som sa v lesoch a vyčkal príchodu Červenej armády do Popradu.“ Tamtéž.

rozhodovat v duchu změněných politických poměrů, v duchu nové doby,“ trpce podotknul Dupel. Svoje myšlenky nakonec shrnul v tom smyslu, „že se tak děje v zájmu demokratické ústavy československého státu, v zájmu udržení respektu k československému právnímu řádu, který si jeho lid dal.“⁷⁵

Neustále zvyšující počet páchaní různých vojenských zločinů (dezerce, zbabělost a sebepoškození) v jednotkách 1. čs. armádního sboru přineslo otázku, jak by bylo možné tato jednání efektivně omezit. Předseda VPS navrhl dva způsoby, a sice vyhlášení stanného práva na určité vojenské zločiny a zvýšení trestních sankcí na dotyčné skutkové podstaty s jejich vyřízením dle zásad stanného práva. Argumentoval tím, že prezident zastával stanovisko neměnit nic bez naléhavého zájmu, vyžádal by si odborníky, ti by se s největší pravděpodobností vyslovili proti a celá věc by se protáhla. A v dané chvíli bylo třeba rychlého zásahu, aby mělo toto jednání nějaký význam, po odpadnutí příčin by pak bylo možné stanné právo zrušit. S tímto by však souviselo i rozšíření justičního personálu u polního soudu a polní prokuratury, neboť „má-li polní soud už teď při nouzovém obsazení tolik věcí co jiné soudy za celý rok, nelze bez vážných obav z poruch ve výkonu spravedlnosti očekávat, že by případy dle zásad stanného práva byly vyřizovány s takovou rychlostí, jak toto opatření předpokládá.“ Dupel zdůraznil, že právo vyhlásit i zrušit stanné právo přísluší hlavnímu veliteli nebo jím zmocněným.⁷⁶

V průběhu fungování jak polního soudu I. stolice, tak i vrchního polního soudu se vyvstala otázka vzniku dalších soudů I. stolice, avšak tento požadavek odpadl a oba tyto soudy musely zdolat jen s největším úsilím nával práce. U VPS onemocněl jeden z jeho členů a soud tak opět nebyl schopen fungovat z personálních důvodů.⁷⁷

V. Polní soudy na osvobozeném území ČSR

Již dne 24. listopadu 1944 velitel osvobozeného území gen. Antonín Hasal-Nižborský žádal přes gen. Píku ministerstvo národní obrany, že je „nevyhnutelně nutno organizovat polní soudy na osvobozeném území, odevzdaném československé

⁷⁵ Osvětový důstojník sboru npor. děl. JUDr. Ehrenstein obdržel reakci škpt. Dupela, avšak odmítl ji otisknout, poněvadž by objektivně dala možnost, aby osoby typu Novotného (pravděpodobně jméno odsouzeného důstojníka) využily mezer v československém zákonodárství a dopustily se podobných činů jako on, jisti si beztrestností. Tamtéž.

⁷⁶ Z depeše škpt. Dupela veliteli 1. čs. sboru z 24. března 1945. Tamtéž.

⁷⁷ Z depeše adresované MNO z 2. října 1944. Tamtéž, sign. 18-19.

správě“. Dle něj existovaly případy, které bylo nutno rychle projednat. Nemohl prosit pomoc od polního soudu 1. čs. sboru pro velkou vzdálenost.

Dne 8. května 1945 informoval gen. Bohumil Boček plk. Jana Kallu v Londýně, že nejvyšší instance polního soudu ve Velké Británii byla zrušena. Rozhodnutím ze dne 26. dubna 1945 ministr národní obrany určil prozatímním místem pobytu nejvyššího válečného soudu Košice a nařídil uvědomit o tom všechny činitele, polní soudy a polní prokurátory na Západě a veškerá tamější velitelství.

Po osvobození Československa a reorganizaci československé armády vznikly v červnu 1945 tzv. polní soudy, u nichž působili polní prokurátoři. Vykonávaly svoji činnost většinou u velitelství sborů se sídly v Praze, Plzni, Hradci Králové, Táboře, Brně, Olomouci, Bratislavě, Banské Bystrici a Košicích. Tuto soustavu doplňoval nejvyšší vojenský soud a generální vojenský prokurátor.

Polní soudy zanikly dnem 31. 12. 1945, kdy byla ukončena branná pohotovost státu. Podle dekretu presidenta republiky čís. 119 ze dne 27. 10. 1945 v jejich sídlech dnem 1. 1. 1946 zahájily činnost mírové vojenské justiční úřady. Jednalo se vojenské soudy I. stolice, které dočasně nahrazovaly původní brigádní a divizní soudy. Při vojenských soudech I. stolice působili vojenští prokurátoři. Současně v sídle vojenských soudů I. stolice vznikly vojenské věznice a dále v Mírově vznikla vojenská trestnice.⁷⁸

V. Konkrétní případy

Oba polní soudy v SSSR musely řešit stovky podaných trestních oznámení. Jen od 1. ledna 1944 do posledního července 1944 bylo podáno 472 trestních oznámení. Podáno bylo celkem 241 žalob, z nichž bylo rozsouzeno 183 případů, v 57 případech bylo trestní řízení zastaveno, v 50 případech bylo přerušeno až do dopadení zběhů. V 39 případech byly trestní věci postoupeny ke kázeňskému potrestání. Ke dni 1. srpna 1944 zbylo 85 nevyřízených trestních oznámení.⁷⁹

Některé případy vyvolaly na tváři úsměv (kupř. pátrání po výstroji a svrčících ppor. Bohuslava Ledviny, jenž bezprostředně před odchodem do útoku odevzdal výkonnému rotmistrovi baťoh a už jej nikdy neviděl).⁸⁰ Ve většině případů se však

⁷⁸ Bližší informace k vývoji po válce na http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm.

⁷⁹ Dle statistiky, kterou zaslal náčelník štábu škpt. pěch. B. Lomský Čs. vojenské misi v SSSR do Moskvy 7. srpna 1944. VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

⁸⁰ Z depeše ze dne 3. 11. 1944, adresované veliteli 3. brigády. Proč zjišťoval tuto skutečnosti právě předseda VPS? Bohuslav Ledvina totiž nastoupil službu u VPS. Tamtéž, VPS SSSR, kart. 11, sign. 18-19.

jednalo o závažné zločiny porušení subordinaace, zběhnutí a plnění. Ale objevily se i přečiny proti bezpečnosti života (dle § 732 voj. tr. z.), přečiny svémocného vzdálení dle § 212 voj. tr. z., přečiny porušení ve strážní službě dle § 242 voj. tr. z., zločin porušení povinnosti ve strážní službě dle § 232 voj. tr. z., zločin zbabělosti dle § 243, 251c voj. tr. z., přečiny svémocného vzdálení dle § 212 voj. tr. z., přečiny krádeže dle § 732 voj. tr. z., zločin porušení povinnosti ve strážní službě dle § 230 a 231 voj. tr. z., zločin podvodu dle § 502, 503 a 504 voj. tr. z., přečiny ublížení na těle dle § 680 voj. tr. z. a konečně i zločin svádění k zneužití úřední moci dle § 384 voj. tr. z.

Dočkal & Dočkalová

Mjr. dr. Bohumil Vrbenský, člen Státní rady, požádal dne 7. října 1943 plk. H. Píku a velitele všech čs. jednotek gen. J. Kratochvíla, aby zahájili soudní vyšetřování, které se týkalo hospodaření velitele náhradního tělesa v Buzuluku npor. Jaroslava Dočkala a jeho paní Maji Dočkalové-Afanasiové. Právě kvůli nim měla utrpět pověst u vedoucích sovětských činitelů, kteří žili v Buzuluku. Vrbenský začal Dočkala a jeho choť podezřívát ve chvíli, kdy ho občané v Buzuluku informovali o jejich činnosti a začal je sledovat od 25. srpna až do půlky září 1943.⁸¹

Npor. J. Dočkal od počátku své kariéry coby velitele velmi často pořádal večírky ve svém bytě v Komsomolské ulici č. 65. Nechával si při nich posílat z důstojnické kuchyně a z důstojnického skladiště značné množství masa, másla, alkoholu atd. Dvou takových večírků se dr. Vrbenský zúčastnil v domnění, že to byly jeho privátní večírky hrazené z peněz hostitele. Proto daroval npor. Dočkalovi za sebe i ženu 300 rublů, jelikož věděl o jeho nevelikém důstojnickém platu. V květnu Vrbenský odjel do Kujbyševa a poté do Moskvy, mezitím se npor. Dočkal oženil a tyto večírky se začaly pořádat téměř každý den.⁸²

Při svém návratu do Buzuluku zjistil Vrbenský od oficiálních osobností, že tyto večírky nebyly pořádané na vlastní účet velitele, ale na účet státní pokladny. Bylo mu nahlášeno, že za měsíc červenec z důstojnické zásobárny vybral zásoby v hodnotě 2500,- rublů, v září za půlku měsíce zboží za 1700,- rublů. Kolik zboží vybral npor. Dočkal na večírky za celou dobu velitelství, bylo nutné vyšetřit. Dále Vrbenský chtěl

⁸¹ Tamtéž, ČSVM v SSSR, kart. 27.

⁸² Tamtéž.

zjistit, zda npor. Dočkal předal státní pokladně 300 rublů, které mu vydal na uhrazení výloh.⁸³

Za posledního pobytu mjr. Vrbenského se konaly večírky každý druhý den, npor. Dočkal objednával mnoho různých potravin masa, cukru, másla atd. Paní Dočkalová vše vehementně vymáhala v důstojnickém skladišti, takže kupříkladu 2. září nebylo omastku na oběd důstojníků a nudle byly podávány bez omastku. Podle poznatků správce rtn. Fleischmann máslo vydat nechtěl, ale musel. Kromě večírků npor. Dočkal pořádal i nákladné výlety, a když správce důstojnické jídelny nechtěl vydat na úkor ostatních důstojníků příliš velké zásoby paní Dočkalové, byl na její nátlak Dočkalem ihned druhý den zbaven své funkce.

V poslední době se takových večírků zúčastnil intendant npor. Haller, dr. Rubin (vojín, zubní lékař), npor. Jeník, teta paní Dočkalové, paní Dočkalová a velitel npor. Dočkal. Mjr. Vrbenský byl rovněž pozván, ale odmítl.⁸⁴

Dále paní Dočkalová kromě surovin využitě pro večírky objednávala i cukr, cigarety a vodku, takže důstojníci tento alkohol nikdy nedostali, ač byla vojenským zásobováním dodávána. Takto vypisovaná vodka byla placena ze státní vojenské pokladny a byla v hojné míře používána pouze při soukromých večírcích a kromě toho ji paní Dočkalová směňovala na trhu i v kolchozech za máslo, med, vejce. Ty potom posílala po vojenských kurýrech svým příbuzným a rodičům do Kujbyševa prý s vědomím velitele npor. Dočkala. Jeden takový případ byl velmi charakteristický, dle dr. Vrbenského exemplární: „Naše vojsko vypomáhalo na žních na kolchozech. Velitel pozval svazového důstojníka Mišina, osvětového důstojníka ppor. dr. Ehrensteina, lékaře por. dr. Wintra, jednoho vyznamenaného partyzána a nějaké kinooperatéry k návštěvě našich vojáků na kolchozech, aby se přesvědčili o jejich pracovních výkonech a o jejich zdraví. Na přání pí Dočkalové vyznamenaný partyzán jménem myslím Sčambora musel zůstat doma a na jeho místo vyjela pí Dočkalová, která v důstojnickém skladišti pro účel této jízdy a pro pozvané a na jejich vlastní jména nechala vypsat 7 lahví vodky, které ovšem neokusili. Pí Dočkalová na kolchozech za přítomnosti npor. Dočkala vyměnila tuto vodku za 4 kg másla, 3 kg medu a koš vajíček. Vodka ta byla rovněž zaplácena státní pokladnou.“⁸⁵

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

Za vědomí npor. Dočkala téměř denně telefonovala po speciálním vojenském telefonu jednotky se svými příbuznými a rodiči v Kujbyševě, jimž buď oznamovala, jaké produkty jim po vojenských kurýrech posílá nebo se dotazovala, co by jim měla poslat.⁸⁶

Výčet vydaných věcí pro paní Dočkalovou však zdaleka nekončil. Dne 26. srpna si nechala vypsát z vojenského skladiště boty „baťovky“ a týž den je nechala po vojenském kurýru do Kujbyševa poslat svým příbuzným. Paní Dočkalová si vypisovala s vědomím a na přímé svolení manžela velké množství cigaret z vojenského skladiště, jež její teta poté draze prodávala (kus za 10 rublů) na buzuluckém trhu. Tatáž teta na tomtéž trhu prodávala i vojenské deky za 3000 rublů. Dále se na tomto trhu objevily např. koláče z vojenské důstojnické jídelny (ačkoliv se na důstojníky pečivo nedostávalo).⁸⁷

Mýdlo, cukr a jiné výroby rozdávala různým lidem v Buzuluku za soukromé úsluhy, sovětským lékařům dávala vojenské zásoby, aby ji vystavili osvědčení o nemoci, neboť nechtěla chodit do kurzu šoférů, kam byla komandována vojenskými sovětskými úřady. Vypisovala si ze skladiště 15 kg mouky (zkracovala tak dávky vojákům), dodávala na večírky tolik chleba, že jí nejméně jeden zůstal pro vlastní potřebu, chleba i mouku její teta prodávala v bazaru. Kromě toho se z takto získané mouky denně peklo jemné sladké pečivo, čímž zásobovala paní Dočkalová nejrozličnější lidi i hodnostáře, cukr vypisovala rovněž ze zásob vojska.⁸⁸

Npor. Dočkal sám rozdával ze zásob vojska cukr i lidem ze sociální péče, aby vzbuzoval hořkost vůči vedení sociální péče. Vedení sociální péče totiž dostávalo 27 metrických centů cukru poslaných ze zahraničí, jen 9 mělo stačit pro 400 civilních osob, kdežto npor. Dočkal si ponechal zbylých 18 pro přiděly vojáků. Ale jak byla tato zásoba cukru přidělena vojákům, bylo zmíněno výše.⁸⁹

Při vynuceném odchodu npor. Dočkala měla paní Dočkalová ve svém bytě slušné zásoby mouky, másla, medu, vodky a vína, že nově ustanovený velitel pplk. Střelka pozval mjr. Vrbenského do tohoto bytu, aby mu je ukázal.⁹⁰ Při tom prohlásila hospodyně domu, že už za 2500,- rublů mouky prodala do bazaru.⁹¹

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Což potvrdil písemným svědectvím sepsaným dne 1. listopadu 1943 v Buzuluku.

⁹¹ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

Paní Dočkalová za pobytu mjr. Vrbenského si koupila za 4000,- rublů boty, 3000,- rublů poslala do Kujbyševa, ač před svým sňatkem s npor. Vrbenským prohlašovala, že nemá ani halěř a neví, z čeho bude žít.⁹²

Dále chodila patrně s vědomím svého muže po členech sociální péče, prohlížela jim soukromé věci v kufrech, a co se jí líbilo, to jí museli lacino prodat, jinak vyhrožovala, že uvidí, co jim její muž velitel udělá. To prohlašovala v bytě paní Svárovské, Malinské a Zemanové.⁹³

Nechala si pro sebe vypsát u intendanta npor. Hallera všechnu čokoládu, jež byla u jednotky ve skladu a kterou zakázal velitel Dočkal komukoliv vydávat, kromě raněným a nemocným vojákům a ještě se s tímto „privilegiem“ chlubila u paní Svárovské.⁹⁴

Při tomto hospodaření v jednotce poté paní Dočkalová i její manžel šířili pomluvy o sociální péči, jejím vedení i úřednicích a o jejím údajném nepořádku. Npor. Dočkal tvrdil paní Svárovské, že v sociální péči se nedává cukr a paní Dočkalová zas přemlouvala ženy ze sociální péče, aby utvořily pod jejím předsednictvím ženský komitét, který prý měla převzít ze sociální péče. V této době přijel do Buzuluku mjr. Pernikář⁹⁵ bez pověření, zodpovědný za sociální péči vyslanectví z vojenské mise a pořádal schůze žen vojáků i členů sociální péče proti vedení sociální péče, volal lidi k výslechu do bytu npor. Dočkala a tam se snažil se je pod nátlakem nutit k výpovědi. Avšak žádného pochybení si po celou dobu mise mjr. Pernikář nepovšimnul, ač žil v domě velitele řadu dní a umožnil dále po svém odchodu šíření státní vojenské pokladny a rozhazování státních peněz.⁹⁶

Npor. Dočkal tak poštvál lidi proti sociální péči. Největší odpůrce nechal obléct do nové vojenské uniformy a poručil jim jednat proti všem zákonům (např. nevojákovi dávat vojenskou stravu). Další, vojenské služby neschopné lidi, nechal převést do vojska. To samozřejmě dále rozšířilo neklid mezi československými civilisty v Buzuluku.⁹⁷

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ První stížnost na sociální péči vznesl ppor. B. Reicin, který však pobouřil gen. H. Píku, neboť nedodržel při podání prosby služební postup, scházel mu posudek velitele 1. čs. brigády, resp. doplňující šetření, které by musel nařídit před odesláním žádosti vojenské misi. Ale vzhledem k tomu, že se na sociální péči objevila řada stížností (mj. jedna stížnost od velitele 1. čs. samostatné brigády k vojenské misi), poslal do Buzuluku mjr. Pernikáře, aby se na místě přesvědčil, co bylo hlavní příčinou stížností, neboť sociální péče měla zabezpečovat rodiny příslušníků československých vojáků. Pozn. aut.

⁹⁶ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

⁹⁷ Tamtéž.

Pro tento případ byli vyslechnuti svědci pplk. Střelka a npor. pěch. Haller. Potvrdili některé informace ze sepsaného obvinění mjr. Vrbenského (viz výše),⁹⁸ avšak už nebylo možno ve spisu nalézt rozsudek, zda byl nalezen dostatečný počet důkazů, aby mohl být npor. Dočkal odsouzen a přiměřeně potrestán.⁹⁹

Přeběhnutí Šmolíka¹⁰⁰

Ppor. pěch. Bedřich Reicin podal hlášení dne 2. dubna 1944 veliteli čs. vojenských jednotek v SSSR ve věci přeběhnutí radisty svob. Jiřího Šmolíka z 1. roty 1. polního praporu k nepříteli při prvním střetnutí 1. čs. samostatného praporu v SSSR u Sokolova.¹⁰¹

Zprvu se myslelo, že se jedná o mylnou informaci, neboť byla prohlédnuta fotografie, na které byl Němci domněle zachycen, avšak nikdo ho na fotografii nepoznal.

Avšak později ppor. Reicin mluvil s několika novými vojíny, kteří pocházeli z Volyňska a došel k názoru, že je třeba vnést do této věci jasno, neboť účetní 2. roty pěšího praporu náhradního tělesa, voj. Pavel Hundil, tvrdil, že četl Šmolíkovy dopisy z Vídně. Dle dalšího svědectví některé osoby Šmolíka viděly, neboť byl doma na návštěvě. Němci ho navíc používali jako svou propagandu.¹⁰²

V důsledku zjištěných informací dospěl k názoru, že je třeba danou věc vyšetřit. O této věci byly sepsány tři protokoly. První s ppor. pěch. v zál. Fleischmanem, druhý s voj. P. Hundilem a třetí s voj. Mikulášem Krilovským.¹⁰³

Ppor. Fleischmann vypověděl, že viděl naposledy Šmolíka při obraně kostela. Svob. Šmolík tam navazoval spojení, Fleischmann se na 15 minut vzdálil, po návratu uslyšel z věže sténání Šmolíka a nikdy víc ho již neviděl. Později se dotazoval nových vojínů, zda dotyčného někdo neviděl a zjistil, že s ním byli v kontaktu, údajně se nacházel i v Praze.¹⁰⁴

Voj. Hundil, vzdálený příbuzný Šmolíka, pronesl, že v roce 1940 byl Šmolík a jeho matka vyvezeni na Sibiř. Neslyšel o něm až do května 1943, kdy jeho vzdálená

⁹⁸ Některé věci nepotvrdil, protože o nich neměl informace: kupř. nevěděl, zda npor. Dočkal rozdával cukr ze zásob jednotky lidem ze sociální péče, neboť nebyly vedeny knihy iránského skladu.

⁹⁹ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

¹⁰⁰ Osoba Jiřího Šmolíka byla důležitá při řešení případu krádeže vojína Jiřího Sitar, kterého měl Šmolík nadržet při krádeži oděvních součástek. Tento případ byl dokonce zaslán k Vrchnímu polnímu soudu do Londýna, jelikož se voj. Sitar odvolal proti rozsudku.

¹⁰¹ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž.

příbuzná v Kvasilově dostala od Šmolíka dopis. Mj. zde napsal, že byl rok v československé armádě v SSSR a v prvním boji padl do zajetí. Poté prosil o balíčky, které mu byly poslány od paní Syrovátkové. V srpnu mluvil se známými ve Zdobunově, kterým řekl, že odjíždí na frontu směrem na Konotopy. Koncem září odeslala paní Syrovátková další balík směrem do Vídně. Potvrzením toho, že Šmolík do rozhlasu opravdu mluvil, byl dopis učitele Koska svému švagrovi Mikuláši Kozlovskému, v němž píše, že slyšel mluvit Šmolíka z Vídně.¹⁰⁵

Voj. Mikuláš Kozlovský potvrdil, že v létě 1943 dostala paní Syrovátková v Českém Kvasilově dopis od J. Šmolíka, i jeho obsah. Po určité době však dostala paní Syrovátková další dopis od Šmolíka a to z Vídně. Asi v říjnu 1943 dostal Kozlovský dopis od své sestry provdaného za učitele Koska, ten se otázel Kozlovského v dopise, zda neslyšeli hovořit J. Šmolíka v rozhlase z Vídně.¹⁰⁶

Šmolík se skutečně vzdal Němcům. Jak vyplývá z nacistické propagační publikace, která byla vydána v protektorátu v roce 1943 krátce po bojích u Sokolova a kde byly využity výpovědi 5 československých vojáků, kteří byli zajati německými jednotkami, Šmolík zde popsal poslední okamžiky před zajetím takto: „Nadporučík Jaroš se potom pokusil dostat z věže ven, byl však přitom zasažen kulometem německého pancéře a smrtelně raněn se zhroutil. Když bojový poplach ochabl, opustil jsem také já kostelní věž a skryl jsem se v selské chalupě blízko kostela. Tak jsem se krátce potom vzdal německým vojákům, kteří tam vnikli.“¹⁰⁷ Šmolík se pak dobrovolně dal k dispozici německé propagandě, která se snažila desavuoovat boj československé jednotky u Sokolova.

Avšak ani v tomto případě nebyl případ dořešen a nebyly zjištěny další skutkové okolnosti případu, není jisté, zda byli nalezeni další svědci či zda byly objeveny další důkazy proti Šmolíkovi.¹⁰⁸

Voj. Traub a Blasenstein – zločin zrady

Brig. gen. H. Píka na návrh gen. G. S. Žukova zahájil vyšetřování zločinu zrady vojinů Egona Trauba a Valtra Blasensteina. V rámci tohoto případu byl vyzpovídán svědek voj. Spáčil: Když byli Spáčil, Traub a další zajati německými jednotkami, tak

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ H. Roland, *Váleční zajatci vypovídají... Podle úředních dokladů sestaveno z příkazu Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu*, Praha 1943, s. 21.

¹⁰⁸ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

se jich ptal německý důstojník na podrobnosti, týkající se sovětských a československých jednotek. Nejvíce za tu dobu mluvil Traub, ačkoliv nebyl raněn a neměl žádný jiný důvod pro sdělování těchto citlivých informací.¹⁰⁹ Voj. Spáčil potkal voj. Blasensteina později, zůstal u Němců jako tlumočník.¹¹⁰

Vojenský prokurátor nakonec předložil hlášení, že voj. V. Blasenstein i voj. E. Traub byli nalezeni v seznamu padlých u Sokolova a dostali in memoriam Československý válečný kříž 1939. Polní prokurátor vyslechl svědka voj. Spáčila, který nakonec vypověděl, že si není jist, jestli to byl voják Blasenstein anebo Finkelstein.¹¹¹

Žukov oznámil Píkovi, že by mělo být zakročeno proti příbuzným dotyčných vojáků. Otec Blasensteinův, starší nemocný člověk, se nacházel u náhradního tělesa, a bratr Trauba sloužil u druhé brigády, kde byl zařazen k polnímu četnictvu, což vypovídalo o tom, že vykonával svoji službu dobře a tudíž pravděpodobně vypadal věrohodně. Sověty dokonce žádaly vydání příbuzných k soudnímu řízení a dále aby jmenovaní byli rozhlasem domů difamováni. Píka se proti tomu bránil a zdůvodňoval to tím, že se to mělo přičít československému právnímu řádu, všeobecně se pokoušel věc alespoň oddálit.¹¹²

K této situaci se vyjádřil i ministr Ingr na 125. schůzi exilové vlády dne 3. března 1944: „[Píka] obrátil se o radu na velvyslance [Fierlingera]. Ten však myslí, že příbuzní jsou zodpovědni za příslušníky rodin. Když Píka říkal, že Traub je spolehlivý, slouží-li u četnictva, byl velvyslanec mínění, že se jen přetvařuje a příbuzní musí nést následky. Proto se Píka obrátil na nás, ježto nechce, by došlo s Rusy k incidentu, a vychází z toho, že je to proti našemu právnímu cítění. Požádal jsem pana ministra spravedlnosti, jak by se prakticky v rámci práva dalo postupovat. Radil v tom smyslu – žádat Sověty, aby takové příbuzné odsunuli z území, třeba do Teheránu k dalšímu řízení.“ Ale považoval toto řešení za neschůdnou cestu vzhledem k podobným okolnostem, jež se týkaly JUDr. Františka Poláka (viz dále).¹¹³

Velitel I. čs. sboru gen. J. Kratochvíl ani gen. L. Svoboda nepodali žádné návrhy na konkrétní řešení. Československý velvyslanec však již v lednu 1944 navrhl

¹⁰⁹ Navíc když se blížil německý tank k zákopu, kde byli voj. Spáčil, Traub a další, tak Traub a další dva chtěli v zákopu zůstat a nevracet se zpět ke svým jednotkám.

¹¹⁰ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Z Ingrových řečí ze zápisu 125. zasedání exilové vlády dne 3. března 1944. Archiv Ústavu T. G. Masaryka (dále jen AÚTGM), Praha, EB II, V 176d, kart. 183.

¹¹³ Tamtéž.

zastavení eventuální podpory sociální péče z darů Červeného kříže a jiné materiální podpory příslušníků rodin jmenovaných „zrádců“.¹¹⁴

„Protisovětská“ činnost JUDr. Františka Poláka

Vznik vojenského polního soudu v SSSR se neobešel bez problémů. Jedním z nich bylo i údajné protisovětské smýšlení JUDr. Františka Poláka, kterého dne 10. dubna 1942 navrhl pplk. L. Svoboda jako předsedu polního soudu a 6. května 1942 ho gen. S. Ingr pověřil úkony podle § 237, odst. 3 voj. tr. ř. do doby, dokud nebyl zřízen polní soud.¹¹⁵

JUDr. F. Polák, škpt. pěchoty v záloze, příslušník československých legií v Rusku, odešel po německé okupaci v srpnu 1939 do Polska, kde působil jako osvětový důstojník československé vojenské skupiny v Krakově, dále v legii české a slovenské, jež vznikla v září 1939. Avšak do Krakova hned po okupaci přibyli mezi prvními uprchlíky také českoslovenští komunisté v čele s bývalým komunistickým senátorem Zmrhalem a Jonášem, kteří zde ovládli uprchlický komitét. V Krakově a Katovicích využívali pak českoslovenští komunisté se Zmrhalem v čele svého suverénního postavení nad československými uprchlíky nejen k jejich ideologické indoktrinaci a terorizování, ale přímo ke štvání mezi uprchlíky a varovali je přímo před vstupem do československé jednotky. Proti tomu však F. Polák, sám bývalý komunist, nemlčel a vystoupil proti nim. Tím však padl v nemilost československých komunistů, kteří ho udali NKVD po sovětské internaci Svobodovy jednotky v Západní Haliči v září 1939. Na základě tohoto udání byl 3. listopadu zatčen v zajateckém táboře Olchovce a převezen do policejního vězení na Lubjance.¹¹⁶ Pplk. pěch. Svoboda si tento den zapsal do svého deníku: „Bylo odvoláno z naší skupiny 9 osob.¹¹⁷ Nebylo mi sděleno ani kam odjíždí, ani za jakým účelem.“¹¹⁸

¹¹⁴ VÚA-VHA, Praha, ČSVM SSSR, kart. 27.

¹¹⁵ Vystala otázka, co vlastně dle tohoto paragrafu měl Polák vykonávat. Přestože nebylo možné dohledat tehdejší vojenský trestní řád, byla odpověď nalezena v depeši z 15. 12. 1942. Z ní vyplývá, že škpt. Polák fungoval jako vyšetřující soudce u vojenské jednotky, což bylo Sovětům velice nemilé, neboť bylo „styčným důstojníkem NKVD dáno na srozuměnou, že Sověty nedají souhlas k tomu, aby dr. Polák byl členem polního soudu.“ Tamtéž.

¹¹⁶ František Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, New York 1959, s. 5.

¹¹⁷ Na rozkaz vyšetřovacího oddělení Hlavního úřadu státní bezpečnosti (Glavnoje upravlenie gosudarstvennoj bezopasnosti - GUGB) bylo do Moskvy odvezeno 9 (podle jiných zdrojů 10, resp. 13) osob: JUDr. František Polák, JUDr. Karel Goliath, Benedikt Chaim Kahan, Oldřich Kylar, Karel Mora, Lumír Písarský, Ferdinand Zelinka a Ján Polanský, zbývající jména nejsou ověřena. Ze jmenovaných se ke skupině vrátil jenom Kylar, který byl zadržen omylem, Goliath, Polák a Písarský byli odsouzeni pro antisovětskou činnost do gulagů, z nichž byli propuštěni až po 22. červnu 1941.

¹¹⁸ Ludvík Svoboda, *Deník z doby válečné (červen 1939-leden 1943)*, Mladá fronta 2008, s. 67.

V Lubjance byl Polák administrativním rozhodnutím NKVD odsouzen k osmi letům nucených prací v táborech jako nepřítel SSSR. Jako důvody pro toto rozhodnutí uvádělo NKVD toto: V Krakově měl vystupovat nepřátelsky proti československým komunistům. Podle udání bývalého redaktora Rudého práva se měl vyjádřit, že do československé vlády po osvobození Československa by nesměli být připuštěni komunisté. Dále měl v zajateckém táboře jako pořadatel oslavy 28. října vyškrtnout z programu oslav zpěv sovětské hymny Internacionály, ačkoliv měla být podle výslovného přání podplukovníka Svobody zpívána. Dále byl obviněn ze své činnosti v československých legiích na Sibiři a odpovědným jako bývalý člen politického vedení legií zodpovědným za oběti na životech sovětských občanů přinesených jimi na Sibiř.¹¹⁹

K výkonu svého osmiletého trestu byl odvezen z Moskvy na Sibiř, a sice do gulagu v Norilsku (800 kilometrů za polárním kruhem), kde pracoval v dolech, na stavbách, zřizování silnic a odklizení sněhu až do 17. ledna 1942, kdy byl propuštěn k východní československé vojenské jednotce. Ta se tvořila v Buzuluku na základě československo-sovětské smlouvy, podle níž se zavázala sovětská vláda propustit k jednotce všechny československé občany, nacházející se v sovětských pracovních táborech. Takto se dostal Polák do Buzuluku.¹²⁰ K této události si zapsal pplk. Svoboda do svého deníku: „19., 20. února 1942, pátek, sobota. Vrátil se dr. Polák z lágru.“¹²¹

V dubnu přijel na návštěvu k jednotce československý vyslanec v SSSR Zdeněk Fierlinger. Podplukovník Svoboda požádal Poláka při této příležitosti, aby se dostavil do jeho bytu, že tam bude Fierlinger, jenž si s ním přál mluvit. Poté mu vyslanec údajně oznámil svůj plán: „Naše republika po svém osvobození bude zahraničně politicky závislou od SSSR, a abychom si udrželi jeho přátelství, budeme musit přizpůsobit hospodářské a sociální zřízení republiky systému Sovětů. Již z tohoto důvodu budeme muset vyhradit československé komunistické straně jakožto exponentu sovětské politiky rozhodující postavení v příští československé vládě a správě jednotky. Tento vliv třeba již komunistům vyhradit nyní v naší vojenské jednotce, zejména v oboru výchovy vojska...“ Z tohoto důvodu si přál, aby se Polák

¹¹⁹ F. Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, c. d., s. 5.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ L. Svoboda, *Deník z doby válečné (červen 1939-leden 1943)*, c. d., s. 249.

zapojil do práce na osvětové výchově československého vojska a spolupracoval s komunisty Jaroslavem Procházkou a Bedřichem Reicinem. Avšak to Polák odmítl.¹²²

Dne 21. srpna 1942 plk. Píka oznámil depeší do Londýna gen. Ingrovi, že sovětské orgány požádaly o propuštění z jednotky 4 osob, které jsou nepřátelské vůči sovětskému režimu a to mj. i škpt. JUDr. Poláka. Důvod pro jeho propuštění bylo to, že v ČSR působil ve skupině trockistů. V SSSR byl odsouzen na 8 let. Při formování jednotky byl však propuštěn a odeslán do Buzuluk. Nyní se však měl stýkat s protikomunistickými živly v jednotce.¹²³

Dle slov plk. Píky výtky Sovětů byly opodstatněné a mělo být jim vyhověno. Škpt. Poláka a další doporučil v „tichosti“ přemístit na Střední východ, dají-li mu Sověti výstupní vízum, jak jim to plk. Píka taktně naznačil.¹²⁴

Dále prosil o odvolání npor. Jandy na Střední východ. Českoslovenští komunisté ho u sovětských orgánů obvinili, že řídí protikomunistickou zpravodajskou službu. Náznak učinil již před dvěma měsíci vyslanec Fierlinger, který se dotazoval, zda „bych odeslal z SSSR asi 6 našich důstojníků s protikomunistickým smýšlením nebo činností, kdyby ho o to požádali“. Konkrétně ho ovšem neobvinili, využili však incidentu, že npor. Janda na taktickém cvičení kopl četaře pro neuposlechnutí rozkazu. Četař si sice nestěžoval, ale sovětský spojovací důstojník upozornil velitele praporu, který nařídil řízení před kárným výborem pro hrubé zacházení s podřízenými. Kárný žalobce (komunista a osvětový důstojník jednotky) kpt. dr. Procházka navrhl odnětí hodnosti. Je pravděpodobné, že kárný výbor se zřejmě spokojí s písemnou výstrahou, avšak „komunisté pravděpodobně budou hledat jinou příležitost k jeho odstranění“. Proto plk. Píka navrhl nejschůdnější řešení a to přemístit do Palestiny.¹²⁵

V souvislosti s tímto problémem požádal plk. Píka o vydání vstupních víz do Palestiny několika příslušníkům československé vojenské mise v SSSR. Dne 2. září 1942 mu gen. Ingr odpověděl: ohledně vyslání soudců udělal ze své strany vše, co bylo možné, avšak bylo jen na gen. Píkovi, aby vymohl pro soudce vstupní vízum, zavázal se, že požádá opět sovětského vyslance u československé vlády Alexandra Jefremoviče Bogomolova.¹²⁶

¹²² F. Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, c. d., s. 7.

¹²³ Stejný osud měl postihnout i JUDr. Kahana pro jeho veřejné protikomunistické a protisovětské výroky, JUDr. Goliatha, československého trockisty a vojína Zelenky.

¹²⁴ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

S odesláním škpt. Poláka a npor. Jandy na Střední východ, jakož i s opatřením ohledně dalších údajných antisovětsky smýšlejících osob: voj. Kahana, Goliatha a Zelinky gen. Ingr souhlasil. K tomu však potřeboval jejich osobní data, která v dané chvíli neměl. Gen. Píka je měl poučit, že nemají kritizovat sovětské zřízení, poměry anebo situaci s ohledem na státní zájmy, jinak mělo být proti nim zakročeno.¹²⁷

Dne 14. září 1942 si plk. L. Svoboda do své kanceláře zavolal F. Poláka. Ihned po příchodu prohlásil, že ho zatýká a na místě aretuje pro pobuřování a že jeho vězením bude po dobu vyšetřování jeho kancelářská místnost, uzamkl ho v místnosti a propustil až po 16 dnech na přímý rozkaz náčelníka čs. vojenské mise v SSSR plk. H. Píky.¹²⁸

Plk. Píka Poláka následně informoval o celém problému, že „na věci byl zainteresován sám enkavedistický generál sovětské armády Žukov a že sovětským vyslancem bylo v Londýně intervenováno u dr. Beneše a naléháno na tohoto, abych byl československou vládou vydán do rukou sovětských úřadů“. Polák ve svých pamětech dále líčí, že podle Píkova přesvědčení šlo přitom Fierlingerovi i Sovětům o to, aby byl Polák odstraněn jako překážka zločinných záměrů československých komunistů, které tito jmenovaní měli s československou vojenskou jednotkou.¹²⁹ Polákovu tvrzení lze objektivizovat, jeho případ, ale i případ npor. Jandy souvisel s úsilím československých komunistů o získání vlivu v československé jednotce, kde se – např. v případě Podkarpatských Rusínů, propuštěných z gulagů – nacházela řada osob protisovětsky naladěných, které byly překážkou úsilí československých komunistů.

„Avšak vliv Fierlingera na dr. Beneše jest svrchovaný. Moje objektivní zprávy o situaci v SSSR, posílané do Londýna, házejí se zde do koše, zatímco co tomuto zlosynu Fierlingerovi se zde neomezeně věří. Dokonce Fierlinger usiloval o to, aby mne vůbec zbavil možnosti, býti v přímém spojení s naší londýnskou vládou. Proto nechovám valných nadějí, že se mi podaří útok proti Tobě odvrátit a snad budu moci jej pouze zeslabit,“ slíbil plk. Píka F. Polákovi. Dle Polákových vzpomínek Píka své slovo dodržel, za což byl také komunisty po uchvácení moci jimi v ČSR odsouzen a popraven.¹³⁰

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ F. Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, c. d., s. 10.

¹²⁹ Tamtéž, s. 10.

¹³⁰ Tamtéž, s. 10.

F. Polák proto napsal přísně důvěrný dopis prezidentu E. Benešovi do Londýna, kde mu vylíčil celou situaci. Tento dopis předal sociálnědemokratickému poslanci Bohumilu Laušmanovi, jenž přijel do SSSR oficiálně pouze jako kurýr s diplomatickou poštou, avšak ve skutečnosti měl navázat přímý kontakt s Fierlingerem a československými komunisty, což však Polák v té době nevěděl. O týden později po Laušmanově odjezdu přijel na návštěvu k jednotce plukovník Píka a vrátil mu jeho dopis – otevřený. Laušman ho totiž předal Fierlingerovi, jenž ho před Píkou a Svobodou přečetl, po dlouhém naléhání ho předal Píkovi, ale opatřil si kopii. Píka ho vrátil Polákovi s tím, aby dopis předal Svobodovi a žádal ho jako velitele jednotky, aby dopis nechal poslat služební cestou. Dále měl vytvořit kopii pro případ, kdyby Svoboda dopis neposlal. Polák oboje udělal.¹³¹

Ještě dne 24. října 1942 plk. Svoboda oznámil náčelníkovi Čs. vojenské mise v SSSR v Kujbyševě, že styčný důstojník NKVD u československé vojenské jednotky v SSSR npor. Petr Ivanovič Kambulov mu sdělil, že sovětské úřady určí místo pobytu škpt. Poláka, svob. dr. Kahana, voj. Goliatha a voj. Zelenky po jejich propuštění z vojenské jednotky.¹³²

Všechny čtyři jmenované osoby (Polák, Kahan, Goliath a Zelinka) byly propuštěny z československé vojenské jednotky proto, aby se vyhovělo písemné žádosti styčného důstojníka NKVD v zájmu projevu solidarity se zájmy sovětských činitelů.¹³³ Došlo k tomu i za předpokladu, že propuštění odporovalo československým zákonům, neboť z vojenského útvaru „podle zákonných ustanovení nelze nikoho vyloučit bez soudního řízení“.¹³⁴

V rámci legitimizace tohoto kroku chtěl plk. gšt. H. Píka dotyčné odvolat cestou superarbitrační pro tělesnou nezpůsobilost, vůči tomu však styčný důstojník

¹³¹ Tamtéž, s. 12.

¹³² VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27.

¹³³ Dne 20. ledna 1943 sdělil v depeši plk. H. Píka gen. S. Ingrovi do Londýna, že rozkazem velitele jednotky nebyli z armády vyloučeni, nýbrž „z československé vojenské jednotky v SSSR propuštění na žádost sovětských úřadů se souhlasem čs. vojenské mise“. Zmínil u toho i případ vydání ppor. Grossmana, které bylo žádáno styčným důstojníkem písemně z příkazu zplnomocněného zástupce sovětské vlády mjr. Státní bezpečnosti Žukova pro špionáž. Plk. Svoboda důstojníka obhajoval a povolil, aby byl poslán na místní milici k prověření identity, odtud se však už nevrátil. Formálně však nebyl vydán, proto požádal plk. Píka o dodání směrnic v případě žádostí Sovětů o vydání československých příslušníků. Velitel jednotky byl totiž ve velice nepříjemné situaci: pokud by nedal povolení k „tichému“ odchodu obviněného, mohlo by to vyvolat skandál před veřejností při zatýkání obviněného na ulici anebo v jeho bytě. Odmítnutí by se zde pokládalo za protisovětský čin a mohlo by ohrozit postavení velitele. Gen. Ingr na to odpověděl, že vojenský velitel na písemné oznámení sovětských orgánů předvolá obviněného do své kanceláře. Přikročí-li sovětský orgán k zatčení takové osoby, měl si dát velitel potvrdit toto oznámení tímto orgánem, že byl zatknut. Českoslovenští velitelé totiž v takovém případě sami zatčení neměli provádět ani formálně vydávat. Každý případ měl být hlášen čs. vojenské misi a ta to měla neprodleně oznámit čs. vyslanci a MNO. Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

nesouhlasil a žádal vyloučení pro protisovětskou činnost.¹³⁵ Píka proto požádal 17. září 1942 zplnomocněnce vrchního velení Rudé armády o rozhodnutí ve věci vyloučení. Směrnice, obsažené v jejich odpovědi z 28. října však nemohly být použity, jelikož nebyla závadná činnost obviněných prokázána. Nebyla předložena žádná udání ani veliteli družstev, čet a velitelů rot, ani přímo velitelství československé vojenské jednotky. Z kárného řízení proti škt. dr. Polákovi byla protokolárně zachycena jen udání ppor. Krále o výrocích škt. Poláka a voj. dr. Goliatha, která mohla naznačovat protisovětská smýšlení. Proti ostatním nebyl uveden žádný usvědčující důkaz.¹³⁶

Ppor. Král uvedl, že v přátelských rozhovorech beze svědků, se škt. Polák vyjádřil v tomto smyslu: „Celé postavení jednotky zde je určitý druh internace. Nevelí Svoboda, ale styční důstojníci. Jednou stejně celá jednotka skončí v lágrech, na frontu se nedostane. Styční důstojníci jsou tu proto, aby se tu váleli a podávali o jednotce zprávy. Svoboda je výkonným orgánem styčných důstojníků. Jednotka na frontu nepůjde, protože nám Sověty nedůvěřují a jestliže nás dají na frontu, tak to zařídí tak, aby byla rozbita a nikdo se domů nevrátil. Rusové by mohli dát zbraně pro výcvik, kdyby chtěli, ale nemají na tom zájem.“¹³⁷

Škt. Polák tyto výroky kategoricky odmítal, připisoval je naopak ppor. Královi a obhajoval se svou veřejnou činností u vojenské jednotky, kde projevil své prosovětské smýšlení (viz článek v časopise jednotky a veřejná přednáška):¹³⁸ „V druhé polovině listopadu přijel plukovník letectva Karel Toman, jenž se měl stát předsedou kárného výboru, jenž měl připravit odsuzujícím rozsudkem cestu pro Polákovo vydání do rukou Sovětů. Druhými dvěma členy byl major Pernikář a člen Státní rady Vrbenský. Na základě materiálů, které předtím proti němu sehnal Svoboda s komunistickým politrukem Jaroslavem Procházkou, byla proti Polákovi sestavena žaloba, na jejímž vypracování přijímali osobní účast vedle Svobody i Procházky také členové kárného výboru, kteří mne měli soudit. Samotná žaloba byla dána k vypracování zaměstnanci Polákova právního odboru, četaři Wintersteinovi: vinila ho ze zločinu pobuřování proti Svobodovi a Fierlingerovi, dále že kritizoval

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

Sovětský svaz a usiloval o změnu československé zahraniční politiky ve směru jejího odvrácení od SSSR. V tomto ohledu měl se dopustit zločinu velezrady.¹³⁹

Po zahájení kárného řízení byl zbaven výkonu služby, Píka k této věci prohlásil, že „věc je zatím neprokázána a dívám se na ní jako na politickou aféru.“ Dle jeho slov kárný výbor měl zasedat za pět dní – tedy 22. 11. 1942.¹⁴⁰

Během kárného řízení ho plukovník Toman údajně neustále okřikoval, když se ohradil proti nepřípustnému ovlivňování svědků členem výboru Vrbenským. A když navrhl Polák Svobodův výslech, plk. Toman přerušil jednání, odběhl do místnosti, v níž úřadoval právě Svoboda, poté se vrátil a prohlásil, že se návrh na výslech nepřipouští. A tak soudci vynesli rozsudek, dle něhož byl uznáván vinným z činů uvedených v žalobě: „Vinen porušením služebních povinností, ohrozil dobré jméno vojska a čs. důst. Odsuzuje se k odnětí hodnosti.“ a za trest byl degradován na prostého vojína.¹⁴¹ Tento rozsudek měl být vydán 27. listopadu 1942.

Polák se proti němu odvolal pro: „Nepřípustnost kárného řízení před zahájením soudního řízení, 2) zmatečnost řízení pro porušení zákona, 3) pro neúplnost řízení,“ ale tušil, že byl jeho osud již zpečetěn. Pplk. Píka v této věci poznamenal: „Stručně pro Vaši orientaci sděluji svůj subjektivní dojem, že se dopouštíme justiční vraždy z politických důvodů. Dříve než byly známy okolnosti, které vyvolaly kárné řízení, styčný důstojník NKVD žádal vyloučení špkt. Poláka z vojenské jednotky.¹⁴² Později bylo vyvoláno vyšetřování o podryvné činnosti v jednotce s výsledkem kárného řízení.“

Plk. Píka se Poláka neustále zastával, zaslal jeho spisy a dva Polákem psané dopisy do Velké Británie. K této věci prohlásil, že byl „osobně přesvědčen, že nešlo o úmyslné snižování autority velitele u jeho podřízených, o šíření pomluv nebo o záměrně organizovanou podryvnou činnost ve vojenské jednotce“. Dále nebyl vůbec přesvědčen o věrohodnosti svědků, naopak z kárného řízení vplynuly spíše než usvědčující pro Poláka příznivé okolnosti. Sám však poznamenal trpkou skutečnost, že „vyzvednouti však zde věc práva a spravedlnosti v této aféře by znamenalo ohroziti náš politický zájem, neboť by to bylo pokládáno za akt protisovětský“. Dále pokračoval s tím, že právo obviněného nebylo plně respektováno, aféra měla být záměrně vyvolána. Dodal, že „kárný výbor pak musel pracovat v tíživé atmosféře a za

¹³⁹ F. Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, c. d., s. 13.

¹⁴⁰ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše ze dne 15. 11. 1942.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, depeše ze dne 15. 12. 1942.

vědomí, že Polák musí být odsouzen, aby se vyhovělo přání sovětských orgánů.“ Dle něj byl na počátku roku 1942 Polák omylem díky amnestii propuštěn a hledal se způsob, jak ho dostat zpět do koncentračního tábora.

Dne 1. prosince¹⁴³ byl Polák zbaven příslušnosti k československé vojenské jednotce a 8. prosince 1942¹⁴⁴ ho spolu s dalšími třemi (Benediktem Kahanem, Karlem Goliathem a Ferdinandem Zelenkou) poslalo velitelství do Kujbyševa, aby předal dopis československé vojenské misi. Zde však byl na kujbyševském nádraží zatčen sovětskou policií a odvezen do vězení.¹⁴⁵ Před touto událostí varoval plk. Píka MNO: „Všichni budou odesláni dnes do Kujbyševa k vojenské misi podle rozkazu, mám však dojem, že budou zatčeni.“¹⁴⁶

O tomto incidentu napsal Píka MNO: „Dnes po vyloučení z jednotky byl s ostatními třemi příslušníky jednotky odeslán k vojenské misi do Kujbyševa, ale nedošel nikdo z nich. Cestou byl asi zatčen a odvezen do koncentračního tábora nebo do vězení.“¹⁴⁷

Dne 18. prosince 1942 v reakci na tuto skutečnost gen. Ingr zareagoval: „Vyloučení škpt. dr. Poláka a ostatních z československé armády odporuje zákonu a proto je zrušuji. Uvědomte o tom plk. Svobodu i sovětské úřady.“ A opět žádal o odsunutí osob se souhlasem sovětských úřadů na Střední východ.¹⁴⁸ Ale už bylo

¹⁴³ Dle vzpomínek F. Poláka a Píkovy depeše, která hovoří o 1. prosinci 1942, Svobodův deník zmiňuje jiné datum: 29. listopad 1942.

¹⁴⁴ Polák však ve své knize *Cestou ze sovětského koncentráku, c. d.* hovoří o datu 5. prosince 1942.

¹⁴⁵ Pplk. pěch. L. Svoboda si do svého deníku zapsal k tomuto dni poznámku: „Odjel škpt. dr. Polák, voj. dr. Golliat, svob. Kahan a voj. Zelenka do Kujbyševa podle přání styč[ného] důstoj[níka] mjr. Kambulova – viz pozn. ze dne 6. XII. t. r.“ Ke dni 6. prosince 1942 si poznamenal: „Sovětské úřady žádají propuštění z československé voj[enské] jed[notky] v SSSR a předání jim škpt. dr. Poláka, svob. Bened. Kahana, voj. Dr. Golliata a voj. Zelenku pro jejich protisovětskou činnost v Československé republice, v Polsku, v Sovětském svazu a ještě nyní v československé jednotce v SSSR, kde kromě toho prováděli prý podvratnou činnost proti československým přísl[ušníkům] voj[enské] jednotky majících kladný poměr k Sovět[skému]svazu. Se souhlasem šéfa voj[enské] mise v SSSR jsem jmenované z československé voj[enské] jednotky dne 8. XII. 1942 propustil a ještě téhož dne odeslal do Kujbyševa k Československé voj[enské] misi. Škpt. dr. Polák byl MNO [ministerstvem národní obrany] na návrh Československé voj[enské] mise v SSSR z československé voj[enské] jed[notky] v SSSR propuštěn. Kromě toho byl škpt. dr. Polák kárným výborem pro SSSR dne 29. XI. 1942 zbaven hodnosti, pro rozvratnou činnost v jednotce. Skrze dr. Golliata snažil se podřívát autoritu velitele jednotky různými pomluvami např., že je kariérista, že proti vůli naší vlády v Londýně chce, aby československá voj[enská] jednotka v SSSR byla poslána na frontu, kde může být za několik hodin zničena, to však mu nic nevádí, neboť prý se chce stát generálem, jednotka, že by měla odejet na Blízký východ, tak jak učinili Poláci atd. atd.“ L. Svoboda, *Deník z doby válečné (červen 1939–leden 1943)*, c. d., s. 274.

¹⁴⁶ VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše ze dne 8. 12. 1942.

¹⁴⁷ Plk. H. Píka projevil veliké rozhořčení nad zmíněným postupem. Polák měl být pouze potrestán za prokázané přečiny, ale sám Píka nenabyl přesvědčení, že by přířčený trest byl spravedlivý. Cítil se naprosto bezmocným, že „za dnešní situace nemůže být učiněno zadost po právu, pravdě a spravedlnosti,“ které se snažil dodržovat jak v kázeňském, tak i soudním řízení při československé vojenské jednotce v SSSR. Vyslanectví dle jeho slov neprojevilo žádný zájem o osud obviněných, nečinilo se nic v jejich prospěch, naopak se jich zřeklo. Dokonce vyslanec prý napsal styčnému důstojníkovi NKVD do Buzuluky soukromý dopis v tom smyslu, aby osoby vyloučené z československé armády neposílal do Kujbyševa k vyslanectví, nýbrž aby je odeslal přímo někam, kde už nemohou způsobit žádnou škodu! VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše z 15. 12. 1942.

¹⁴⁸ Tamtéž, depeše ze dne 18. 12. 1942.

pozdě. Navíc celá věc se stala o to ožehavější, když si plk. Píka dne 5. 1. 1943 vyžádal informace o protisovětské činnosti všech čtyřech osob: podrobnosti si velitel čs. vojenských jednotek v SSSR měl vyžádat od zahraničního oddělení lidového komisariátu obrany (NKO) pro zplnomocněnce vrchního velitelství Rudé armády. Když mu obratem odpověděl zástupce velitele čs. vojenských jednotek v SSSR kpt. pěch. Ladislav Bedřich, celá věc dostala zcela jiný spád: jedině v případě Františka Poláka byly nalezeny informace z protokolů kárného výboru. U ostatních třech osob nebylo služebně hlášeno vůbec nic!¹⁴⁹

Od února 1943 bylo vyměněno mnoho depeší mezi plk. Píkou a gen. Ingre, týkajících se této kauzy. Na počátku února MNO dalo souhlas k odsunu F. Poláka a ostatních na Střední východ.¹⁵⁰ Dne 20. února chtěl vědět gen. Ingr výsledek soudního řízení sovětských úřadů proti škpt. Polákovi za účelem dalšího opatření ve vedeném kárném řízení. Píka na to reagoval dne 3. března 1943 s tím, že soudní řízení ještě nebylo skončeno.

Dne 23. března 1943 prezident republiky rozhodnutím ze dne 6. března 1943 nevyhověl žádosti F. Poláka z 30. listopadu 1942 o zastavení kárného řízení, vedeného proti němu podle žaloby kárného žalobce ze dne 23. listopadu 1942 pro podezření porušení stavovských povinností a ohrožení dobrého jména československého vojska.

Gen. Ingr se 23. června 1943 dotazoval, k jakým trestům byl Polák a další odsouzeni. Píka na to reagoval o tři dny později: „Pokud je mi známo, byl škpt. dr. Polák koncem roku 1939 zatčen sovětskými orgány a odsouzen na 8 let za protisovětskou činnost v ČSR a Polsku,“ ostatní byli odsouzeni pro stejný delikt. A jen smutně podotkl, že se na ně amnestie původně nevztahovala a zůstalo v platnosti staré odsouzení.¹⁵¹

Poslední depeše reagovala na usnesení OKV v Londýně ze dne 24. 3. 1943, na kterém bylo zrušeno usnesení kárného výboru pro SSSR ze dne 28. 11. 1942 ve věci škpt. v zál. JUDr. Františka Poláka.¹⁵²

Z vězení v Kujbyševě byl Polák převezen na Lubjanku do Moskvy a na základě protokolů kárného výboru odsouzen v administrativním řízení sovětského

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž, depeše ze dne 4. 2. 1943.

¹⁵¹ Tamtéž, depeše ze dne 17. 6. 1943.

¹⁵² Dále o celé věci v dokumentech nebyla nalezena žádná zpráva. VÚA-VHA, Praha, ČSVM v SSSR, kart. 27, depeše ze dne 25. 8. 1943.

ministerstva vnitra (MVD) k trestu pěti let nucených prací v unžlágských táborech, které se rozprostíraly v hlubokých lesích mezi Gorki a Vjatkou.¹⁵³

VI. Závěr

Vznik polního soudu v SSSR provázela spousta problémů složitostí. Chyběly pomůcky (psací stroje), právní normy (vojenský trestní zákon a vojenský trestní řád, zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. se všemi pozdějšími novelami, zákon o obraně státu, zákon o útisku, zákon o válečné lichvě, zákon o úvěrové lichvě, zákon o třaskavinách, zákon o ochraně cti a tiskový zákon, zákon o úplatkářství, zákon o mladistvých,...) a zejména pak důstojníci s advokátní či soudcovskou zkouškou, kteří by naplnili stavy nutné pro fungování polních soudů na území SSSR.

Snaha o odstranění těchto problémů vedla k řadě komplikací, narážela na neochotu ze strany Sovětů danou problematiku řešit (např. získat víza pro důstojníky z Velké Británie). O tom, jak bylo těžké se domluvit se s druhou stranou, svědčí i Ingrový výroky na 125. schůzi exilové vlády dne 3. března 1944 týkající se JUDr. F. Poláka: „Již doma byl komunistou, a když byl v Sovětech internován, přihlásil se do armády. Jakmile bylo zjištěno, že je to tentýž Polák, jenž doma měl s komunistickou stranou spory, Sověty žádali vydání, ježto u Píky to neprosadili, obrátili se na Svobodu a ten ho bohužel vydal. Požádal jsem tehdy ministerstvo zahraničních věcí o intervenci. Rusové nejdřív řekli, že se ztratil, pak že je ve vězení v Moskvě. V jeho případě jsme prohlásili, že provinil-li se proti sovětským zákonům, ať jej soudí, poskytnuvše mu právní ochranu. Když ne (šlo o udání z domova), aby ho odsunuli na Blízký východ ke stíhání kárnému. Odmítli.“¹⁵⁴

Problém v daných záležitostech (nejen v případě Františka Poláka a spol., ale příbuzných vojínů Trauba a Blasensteina) tkvěl i v osobě československého velvyslance Z. Fierlingera, který měl nepřetržité spory s náčelníkem Československé vojenské mise v SSSR plk. H. Píkou a který často zasahoval i do věcí vojenské povahy. Několikrát se s plk. Píkou dohadoval o irelevantních záležitostech a neměli o něm dobré mínění ani členové exilové vlády, kupř. ministr Stránský: „Jsem přesvědčen, že kdyby už tenkrát velvyslanec byl energický, nemohla by sovětská vláda smlouvu

¹⁵³ F. Polák, *Cestou ze sovětského koncentráku*, c. d., s. 15.

¹⁵⁴ AÚTGM, Praha, EB II, V 176d, kart. 183.

porušit.“¹⁵⁵ Avšak ani opakované snahy československé exilové vlády o jeho odvolání neuspěly.

U případu Poláka a spol. je velice zajímavé, že zmíněné tři osoby (Kahan, Zelenka a Goliath) nebyly ani obviněny, nezahájilo se proti nim kárné řízení, nenalezla se snad žádná dokumentace, která by odůvodňovala chování Sovětů. Jestli svůj trest přežili a dostali se z gulagu, zůstává nezodpovězenou otázkou. Polák se z gulagu dostal po odpykání trestu v roce 1947. O rok později odešel do Západního Německa a poté do USA, kde se pokoušel získat podporu při podání žaloby proti SSSR u OSN. Neuspěl.

Závěrem bych chtěla podotknout, že mě zaujaly ve spisu z vojenského archivu pro mě nejenom noviny, ve kterých kritizoval neznámý autor rozsudek polního soudu, ale též i direktivy polním prokurátorům. Nalezla jsem ve spisu dvě čísla z roku 1945, ale je více než pravděpodobné, že vycházelo takových směrnic vícero. Nicméně i z těchto dvou čísel bylo možné se dozvědět, jak kázeňsky vyřešit přečin či přestupek, dohlédací (dozorčí) stížnost na opatření polního prokurátora, služební dozor nad polními prokurátory, zastavení vyhledávacího řízení s ohledem na kázeňské vyřízení přečinů, předběžná otázka platnosti manželství atd.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Seznam literatury a pramenů

Prameny

- Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), Praha, EB II, V 176d, kart. 183.
Vojenský ústřední archiv, Vojenský historický archiv (VÚA-VHA), Praha,
– fond Československá vojenská mise v SSSR (ČSVM SSSR),
– fond Vrchní polní soud v SSSR (VPS SSSR).

Edice pramenů

- Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939-1945. Dokumenty*, díl 1, eds. Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Miroslav Tejchman, Praha 1998;
Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/1, eds. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Praha 2002;
Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940-1941. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. B/2/2, eds. Jan Němeček, Jan Kuklík, Helena Nováčková, Ivan Šťovíček, Praha 2009.

Literatura

- Havelka Martin, *Organizace a vývoj vojenské justice v ČSR*, Západočeská univerzita v Plzni, 2009;
Kuklík Jan, *Londýnské dekrety prezidenta republiky ve vztahu k československým vojenským jednotkám v letech 1940-1943*, in: *Československá armáda 1939-1945. Plány a skutečnost*, Praha 2003;
Polák František, *Cestou ze sovětského koncentráku*, New York 1959;
Reichl Martin, *Československá vojenská justice ve Velké Británii v letech 1940-1945*, Univerzita Karlova v Praze, 2006;
Roland H., *Váleční zajatci vypovídají... Podle úředních dokladů sestaveno z příkazu Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu*, Praha 1943;
Svoboda Ludvík, *Deník z doby válečné (červen 1939–leden 1943)*, Mladá fronta 2008.

Internet

- http://vojenstvi.cz/vasedotazy_35.htm - odpověď Dr. Pavla Minaříka, CSc.